

Antik Yunan Tarihinin “Sınırlarında”: Karatani ve İzonomi

On the Borders of Ancient Greek History: Karatani and Isonomy

Şilan Kesler¹

¹(Araştırma Görevlisi), Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Felsefe Bölümü, İstanbul, Türkiye

ORCID: Ş.K. 0000-0003-0850-9250

Sorumlu yazar/Corresponding author:

Şilan Kesler

Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Felsefe Bölümü, İstanbul, Türkiye

E-posta/E-mail:

silan.kesler@msgsu.edu.tr

Başvuru/Submitted: 10.11.2022

Revizyon Talebi/Revision Requested:

26.12.2022

Son Revizyon/Last Revision Received:

07.06.2023

Kabul/Accepted: 07.06.2023

Atıf/Citation: Kesler, Şilan. “Antik Yunan

Tarihinin “Sınırlarında”: Karatani ve İzonomi”
Felsefe Arkivi- Archives of Philosophy, 58 (2023):
61-88. <https://doi.org/10.26650/arcp.1202576>

öz

Kojin Karatani dünya tarihi üzerine yaptığı çalışmalarda, İlyonya’da, M.Ö. 6. ve 5. yüzyıllarda, bugün izi silinmiş bir yönetim biçimi olduğunu öne sürdüğü, hareket serbestliğine dayalı göçebe bir toplum modelini ortaya koyan izonominin (hükmetmenin olmaması) söz konusu olduğunu, aynı tarihlerde, Atina’nın ise demokrasiyle yönetildiğini iddia eder. Karatani yaptığı bu radikal karşılaştırmayı, kendi mübadele tarzları teorisinde de belli bir çerçeveye yerleştirerek, Sokrates’in izonominin son temsilcisi olduğunu; öğrencisi Platon’un ise Pythagorasçılardan filozof-kral fikrini edinmiş, Devlet diyalogunda Sokrates üzerinden bu fikri savunmuş olduğunu ileri sürer. Karatani bu iddiasını gerekçelendirmek üzere; Sokrates ve Platon arasındaki felsefi ilişkide, izonomiyi temsil ettiğini ileri sürdüğü Sokrates’i İlyonya felsefesine; Platon’u ise Pythagoras’a yaklaştırarak, dolayısıyla bu iki filozofu birbirinden ayırarak okumayı dener. Bu makalede, çeşitli Antik Yunan kaynaklarında; örneğin Herodotos’ta, demokrasiyle eş anlamlı kullanılabilen izonominin, esasen çok-anlamlı bir kavram olduğu ve Antik Yunan politik tarihinde demokrasiye yön veren ilkelerden birini teşkil ettiği gösterilecektir. Thukydides’in bize aktardığına göre, oligarşik politik rejimlerde de izonomiye rastlarız. Fakat bu durumda da demokrasi modeline yakın olduğu ölçüde, oligarşilerin izonomik olduğu görülmektedir. Bu makalede, Karatani’nin bir yönetim biçimi anlamıyla kullandığı izonominin, yalnızca İlyonya’da gerçekleştiği sonucuna varmanın spekülâtif olduğu ortaya konacak, Karatani’nin projesini İlyonya’ya uygulama gerekçesi irdelenerek, bunun için izlediği stratejiler analiz edilecektir. Karatani’nin Platon okumasında, Devlet diyaloguna doğrudan odaklanmayan, bunun yerine dönemin dramatik dönüşümlerini merkeze alan bir okuma yaptığı ileri sürülecek; Yasalar’da ve Mektuplar’da izonomik bir politik rejim üzerine tartışma yürüten Platon’un izonomiyi ve demokrasiyi nasıl anladığını görmenin yolunun, filozof-kral fikrinin dile getirildiği Devlet diyaloguna bakmaktan geçtiği gösterilecektir. Platon’un demokrasiden hoşnutsuzluğunun izonomiyle karşıtlığı üzerinden anlaşılamayacağı, Platon’un, Karatani’nin iddia ettiği gibi demokrasi ve izonomi arasında keskin bir ayrım yapmadığı ortaya konacaktır. Sonuç olarak izonominin ayrı bir yönetim biçimi değil, demokrasiyle ilişkili bir ilke olduğu savunulacaktır.

Anahtar Kelimeler: İzonomi, demokrasi, mübadele, Atina, İlyonya

ABSTRACT

In his studies on world history, Kojin Karatani suggests that in the 6th -5th centuries BC, Ionia had isonomy (no rule), a model of a nomadic society based on freedom of

movement that he argues to currently be an obsolete form of government, while Athens had been governed by democracy at that same period. By placing this radical comparison within a certain framework in his own theory of modes of exchange, Karatani asserts Socrates to have been the last representative of isonomy, while his student Plato had acquired the idea of the philosopher-king from the Pythagoreans and defended this idea through Socrates in the dialogue of his *Republic*. In order to justify this claim, Karatani tries to read the philosophical relationship between Socrates and Plato by bringing Socrates closer to Ionian philosophy and Plato closer to Pythagoras, thus separating these two philosophers. This article will show isonomy, which could be used synonymously with democracy in various Ancient Greek sources such as Herodotus, to in fact be a polysemous conception and to constitute one of the guiding principles of democracy in Ancient Greek political history. According to Thucydides, one also encounters isonomy in oligarchic political regimes. In this case, however, oligarchies also appear to be isonomic to the extent that they resemble a model of democracy. This article will suggest the conclusion that isonomy, which Karatani uses in the sense of a form of government, had only occurred in Ionia to be speculative, will examine Karatani's justification for extending his project to Ionia, and will analyze the strategies he employs for this will. The paper argues that Karatani's reading of Plato does not focus directly on the dialogue from the *Republic* but to instead focus on the dramatic transformations of the period. This paper will also argue that the way to understand how Plato, who discussed an isonomic political regime in *Laws* and *Epistles*, understood isonomy and democracy would be to look at the dialogue in the *Republic*, where he expresses the idea of the philosopher-king. Plato's objection of democracy cannot be understood through his opposition to isonomy, nor did Plato make a sharp distinction between democracy and isonomy, as Karatani claims. In conclusion, this paper claims isonomy to be no separate form of government but rather a principle related to democracy.

Keywords: Isonomy, democracy, exchange, Athens, Ionia

EXTENDED ABSTRACT

According to Karatani, Ionia in the 6th century BC had not only established an unprecedented culture but had also heralded the birth of philosophy and practiced an isonomic form of government without domination, one where equality was achieved through freedom. Athens, on the other hand, had a democracy based on nationalism and an unequal model of society. Karatani frames this radical comparison in his own theory of modes of exchange. He tries to read the philosophical relationship between Socrates and Plato by bringing Socrates closer to Ionian philosophy, which he argues represents isonomy, and Plato closer to Pythagoras, thus separating these two philosophers. He concludes that in order to get rid of democracy, Plato had sentenced his teacher Socrates to death. Karatani also finds the solution to defending the philosopher-king hypothesis to have been inspired by the Pythagoreans. However, difficulty is had in determining whether Pythagoras had been the source of Plato's philosopher-king idea, given the historical record. Difficulty is also had in concluding Socrates to have embraced isonomy and Plato to have been alienated from the isonomic form of government. This is because isonomy meant many things in Athens' political life, and Plato had even discussed isonomy in his texts. This shows that Plato had no discontent with the basic principles of isonomy. Plato's concern with democracy stemmed not from his opposition to isonomy in any sense, such as equality before law, citizens acting publicly, the absence of a ruler, or constitutional principles. Plato's concern instead was based on how he equated isonomy and democracy in terms of producing a radical lack of equality and form.

The first section of this article will lay the groundwork for Karatani's interpretation of isonomy using his own theory of modes of exchange and analyze the reasons for his special

interest in Ionia and Socrates. The second section will examine how Ionia and Athens differed in distinguishing between democracy and isonomy. The third section will focus on the meanings of isonomy in some ancient Greek sources and argue Karatani's isonomy to resolve economic tensions while emphasizing that the historical records he draws on risk turning into speculation by pointing to the need to return to the dialogue in the *Republic*, where Plato put forth the idea of the philosopher-king. The fourth section will show how Karatani's strategy for cutting the philosophical link between Plato and Socrates brings Plato closer to Pythagoras and how Karatani as a result tries to understand isonomy and the idea of the philosopher-king through some speculative assumptions rather than through the dialogue in the *Republic*. One of these speculations involves Plato having acquired the idea of the philosopher-king from Pythagoras. In order to arrive at this conclusion, Karatani has had to rely on the idea of the historical Socrates, an idea that lacks a definitive conclusion. Karatani argues Pythagoras, not Socrates, to have been the source of Plato's epistemology. By creating a sharp distinction between Plato and Socrates, Karatani removes the basis for considering whether Plato's ideas on democracy as discussed in an epistemological-political framework are linked to Socrates. Even if one assumes that Karatani's attempt to consider Plato at an intersection with Pythagoras is justified, the fifth section will argue this assumption to be invalid, given that Plato had actually discussed the isonomic form of government. The last section will attempt to conduct an investigation on Plato's relevant dialogue in the *Republic* and suggest that Plato's reading of democracy should be read not through an equality-freedom dichotomy but rather through a freedom-order dichotomy. In this respect, the study will argue Plato's negative views on democracy to have instead stemmed from his opposition to the Solonian principle of eunomia (good order).

Giriş: Karatani’nin Projesi: Üretim Tarzlarından Mübadele Tarzlarına

Kojin Karatani’nin *İzonomi ve Felsefenin Kökenleri* çalışması, bu kitabını önceleyen *Dünya Tarihinin Yapısı*’nda oluşturduğu teorik çerçeveyi dayanak alıyor. Bu bakımdan kitap, orada sunulan ve dünya tarihini mübadele tarzları üzerinden ele almayı amaçlayan kapsamlı bir girişimin, Antik Yunan toplumuna ve felsefesine uygulanma denemesi olarak görülebilir. Öte yandan, mübadele tarzları teorisine doğrudan bağlantılı olmasa da Karatani’nin perspektifiyle uyumlu olup, bahse konu iki çalışmasıyla bütünlük oluşturan, Immanuel Kant ve Karl Marx’ı birlikte okuduğu *Transkriptik: Kant ve Marx Üzerine* de onun genel projesini anlamakta önemli rol üstlenir. Çünkü Karatani’ye esin kaynağı olan, devlet-ulus-sermaye üçlüsünü dünya tarihindeki önemli kırılma noktaları üzerinden, arkaik toplumlardan modern toplumlara uzanan bir hat aracılığıyla okuma çabası, Marksist felsefeye yönelik iki önemli eleştiriyi referans alıyor. Bunlardan ilki; Marksistlerin devlet ve ulus meselelerini ele almada yaşadıkları başarısızlık. Diğeri ise, insan toplumlarının kapalı toplum modelinden açık toplum modeline doğru gerçekleştirdiği sıçrayışı açıklamada, ekonomik bir temellendirmenin gerekli olmakla birlikte bir başka koşula bağlı olması gerçeği: Karatani kendi teorisinin bu koşulu, klasik üretim tarzlarının yerine mübadele tarzlarını koyarak sağladığını öne sürüyor. Karatani’nin mübadele tarzları teorisini ayrıntılı bir biçimde açıklamak, elbette ki bu makalenin amaçlarını ve sınırlarını aşacaktır. Fakat onun niçin bu kapsamlı çabanın ardından, teorisini Antik Yunan’a ve özellikle İyonya toplumuna uyguladığını; neden literatürde demokrasiye nazaran az yer bulmuş “izonomi” kavramına başvurduğunu anlamak adına, bu teorisinin ana hatlarını görmek yararlı olacaktır. Böylece makalenin son bölümünde ele alacağımız, “Sokrates, Platon, Atina demokrasisi ve İyonya” temaları açısından izonomi kavramının nasıl bir yer teşkil ettiğini de daha kolay kavrayacağız.

Karatani için Marx’ın üretim tarzları analizinin ve Kant’ın, önemli duraklar olduğunu söyledik. Şimdi bu meselelere yakından bakmaya çalışalım. Karatani’nin Marx’a dönüşünün, *Dünya Tarihinin Yapısı*’nda ortaya koyduğu kavrayış biçimi dikkate alındığında; Francis Fukuyama’nın “komünist düzenin çöküşü ve ABD’nin zaferi” tezine ve SSCB’nin 1989’daki yıkılışıyla birlikte gerçekleşen liberal demokrasinin galibiyetine bir cevap arayışından kaynaklandığını görmek güç değildir. Nitekim Karatani, Marx’ta, tarihin sonu fikrinin reddedilmesi ve bir gelecek felsefesi için zemin bulduğuna işaret eder.¹ Bu noktaya kadar Marx’ın sunduğu güzergâh Karatani için işlevseldir. Ancak Karatani’nin incelemesini daha radikal biçimde yapacağı ilkel toplumlar için devlet, ekonomi ve siyasî yapı bu şekilde bir ayrıma sahip değildir. Bu yönüyle üretim tarzı analizi, bu eski toplum modellerine uygulanmaya elverişli değildir. Çünkü insan toplumlarını anlamak için, insanın esas özü olan “karşılıklı ilişki” ilkesi üzerinden yola çıkmak gerekir. Bu karşılıklı ilişkiler, tarih boyunca çeşitli biçimlerde; kölelik, yağma, yeniden bölüşüm ve meta ticareti gibi bazı mübadele tarzları şeklinde ortaya çıkmış, toplulukların ve devletlerin tarihini şekillendirmiştir.

İşte Karatani bu tip bir analizi, kendi ifadesiyle “mübadele tarzlarındaki dönüşümü” anlamaya çalışarak; bunları A, B, C ve D tipi mübadeleler şeklinde isimlendirdiği modellerle

1 Kojin Karatani, *Dünya Tarihinin Yapısı*. çeviren Ali Karatay, İstanbul: Metis, 2017, 22.

ifade eder. Burada A tipi mübadele ulusa, B tipi devlete, C tipi sermayeye tekabül eder. D tipi mübadele ise, A tipinin daha üst biçimde bir “geri dönüşüdür”.² A tipi mübadele, aile veya topluluk içindeki bir mübadele olarak armağan değiş tokuşunu esas alır ve arkaik toplumlar için belirleyici olmuştur. Despot devlet rejiminde ortaya çıkan B tipi mübadele ise, hükmeden-hükmedilen arasındaki bir mübadeledir. Devlet halk için emniyet sağlayarak yine bir armağan mübadelesini gerçekleştirir. C tipi mübadele iki topluluk arasındaki meta mübadelesini esas alır. Burada sermaye birikimi yoluyla bir mübadele söz konusudur. D tipi mübadele ise, tabir caizse Karatani’nin İyonya toplumuna yönelik incelemesinde iştahını kabartan mübadele türüdür. Çünkü bu mübadele türünde sınıfsal ayrılıklar aşılmıştır; Karatani’ye göre bunun tarihteki önemli ama gözden kaçırılmış örneği İyonya’dır. Bu tip mübadelede karşılıklı olmasının yanı sıra, özgür bir mübadele söz konusudur. Nasıl ki A tipi mübadele, arkaik toplumlarda gördüğümüz bir modele işaret ediyorsa, D tipi mübadelenin de ortaya çıkardığı bazı toplumsal formasyonlar vardır. Bunlar anarşizm, komünizm, sosyalizm, konsey komünizmi ve birlikçiliktir.³ D tipi mübadele bu bakımdan göçebe toplumun yeniden bir inşasına işaret eder. Zira yerleşik hayat, zenginliğin biriktirilmesine sebep olurken göçebelere kaynaklar eşit bölüşülür. Bu yüzden ilkel çağlarda bir ilkel komünizm mevcuttur. Peki “bunun Marx ile bağlantısı nedir?” diye soracak olursak, Karatani’nin bu soruya yanıtı; komünizmin, üretim araçlarının ortak mülkiyetinden ziyade, göçebelige “geri dönüşe” bağlı olduğu şeklindedir.⁴

Karatani’nin Kant okumasını da bu modelle hizalandırarak okuduğumuzda, bir yapbozun parçalarının birleşerek bir resim oluşturması gibi bütünlüklü bir yapı ortaya çıkar. Karatani’ye göre, tıpkı Frankfurt Okulu’nun Marksist filozoflarının Marx’taki eksiklikleri gidermesi gibi, Kantçı Marksistler olarak ifade ettiği Sartre vb. filozoflar da Marx’ta ekonomik olarak belirlenen biçimlerin eksik kısımlarını, ahlâki ve varoluşsal arayışlar ekseninde telafi etmeye çalışmışlardır. Karatani Kant’ta, daha özelden Kant etiğinde, D tipi mübadeleden doğan bir toplumsal formasyon olduğunu söylediği “birlikçilik” fikrine ulaşır. Bu açıdan Alman İdealizminde ve Sosyalizmde birlikçilik fikrinin de kökleri Kant’a dayanan bir fikir olduğuna işaret eder.⁵ Marx’ta karşımıza çıkan komünizm düşüncesi de Karatani’ye göre bir birlikçiliktir. Elbette ki Karatani, Marx’ın bakış açısından Kantçı bir çizgiden yola çıkmanın komünizmin zorunlu oluşunu mümkün kılmadığının altını çizer. Bu yönüyle bu daha çok bir çapraz ve birlikte okuma denemesidir. Karatani bu bakımdan, ahlâk yasasının pratik dünyada geçerlilik kazanmış şekli olan “amaçlar krallığına” aşamalar hâlinde ilerleyişimizin de dünya tarihi olduğunu öne sürer. Ebedi barış

2 D tipi mübadelenin bu şekilde, yani “geri dönüş” veya “bastırılanın geri dönüşü” metaforuyla açıklanması, Karatani’nin diğer çalışmalarıyla uyumlu bir biçimde, onun D tipi mübadeleyle ilişkilendirdiği toplum modellerinde veya bazı tarihsel figürleri (Sokrates gibi) tasvirinde sıkça karşımıza çıkıyor. Karatani, *Dünya Tarihinin Yapısı*, 37, 176-177 ve sayfa 202’de “bastırılanın geri dönüşü” ve Sokrates ilişkilendirmesiyle karşılaşmaktayız. Yine Kojin Karatani, *İkonomi ve Felsefenin Kökenleri*, çeviren Ahmet Nüvit Bingöl, İstanbul: Metis, 2019, 20.

3 Karatani, *Dünya Tarihinin Yapısı*, 15-16.

4 a. g. e., 70.

5 Karatani, *Transkriptik: Kant ve Marx Üzerine*, Çev. E. Ünal, Metis, İstanbul, 2017, s. 17. Karatani bir önceki dipnotta işaret edilen “dönüş” metaforunu, Kant için de “başkalık meselesine” dair bir “epistemolojik dönüş” olarak yine kullanır. Makalenin diğer bölümlerinde, Sokrates ve İkonomi kavramının ele alınışı, bu dönüş metaforu ekseninde oluşan resmi çok daha açık kılacaktır.

yoluyla, “mücadele temelli bir adalet” sağlanmış ve Dünya Cumhuriyeti’ne geçilmiş olduğunda, devlet ve sermaye de ilga edilmiş olacaktır.⁶

Karatani tam da bu tür bir “geri dönüş” fenomeniyle, klan toplumunun üst boyutta bir geri dönüşü olarak, göçebelik formundaki toplum modeliyle Antik Yunan tarihinde, İyonya’da karşılaştığımızı iddia eder. Burada geri dönüş, izonomi şeklindeki yönetim biçimiyle gerçekleşmiştir.⁷ Karatani’ye göre; İyonya toplumunda izonominin ortaya çıkışı, genelde anlatılanın aksine, yalnızca doğa felsefesiyle değil; içinde yaşadıkları *polis* üzerine de soruşturma yapmış olan filozoflarla yakından bağlantılıdır. Fakat tüm bu tarihsel seyirde elbette bir karşı kutup da söz konusu olmuştur. Karatani için bu karşı kutup, Atina demokrasisi ile demokrasiye karşıt söylemleriyle bilinseler de Aristoteles ve Platon gibi Atinalı filozoflardır.⁸ Ancak bir politik yönetim ilkesi anlamında kullanıldığı ölçüde izonomi ilkesi, Karatani’nin kullandığı sınırlı anlamıyla yalnızca yönetmenin olmaması veya eşitliğin özgürlük aracılığıyla gerçekleştirilmesi içeriğiyle sınırlandırılmaz. Yalnızca bu anlamıyla sınırlı tutulduğunda, bir Atinalı filozof olarak Platon’un demokrasiye karşıt tutumunun izonomi konusunda da sabit tutulduğunu düşünme zannına kapılırız. Oysa bunun yerine izonomi, aslında eşit yasa, eşit söz hakkı ve eşit yönetim gücü gibi özellikleriyle demokratik bir *polis*’in tesisinde pay sahibi ilkelere biri olarak anlaşılmalıdır.⁹

1. İyonya’da Farklı Olan: Kapalı Toplumdan Açık Topluma, Demokrasi Yerine İzonomi

Karatani’nin dünya tarihini ele alışında belli sürekliliklerin, paralelliklerin ve dönüşümlerin basat rol üstlendiğini söylemek mümkündür. Karatani bu süreklilikleri ve geçişleri incelemek üzere, Karl Popper gibi açık toplum-kapalı toplum ayrımını yeniden ele alır. Popper’den önce, bu ayrımın ilk örneğiyle karşılaştığımız Henri Bergson, 1932 tarihli *Ahlâkın ve Dinin İki Kaynağı* kitabında, insan topluluklarının küçük ve kapalı bir toplumdaki açık topluma geçişini, din seviyesinde anlamaya girişir. Karatani bunun doğru, ama eksik bir düzey olduğunu savunur. Doğru olmasının sebebi; kendi mücadele tarzları teorisinde D tipi mücadeleye geçiş için, “evrensel din” faktörünün oldukça önemli olmasıdır.¹⁰ Çünkü ancak evrensel dinin B ve C tipi mücadeleler tarafından feshedilmesiyle, yani karşılıklılık ilişkisine dayanan toplumun devlet yönetimi ve para ekonomisinin yayılması sayesinde parçalanması sonucunda, evrensel din bu karşılıklılık ilişkilerini daha yüksek düzeyde tesis edecek; böylece D tipi mücadele gerçekleşmiş olacaktır.¹¹

Şunu görmüş oluruz: Karatani din faktörünün tek başına açıklayıcı olmadığını, ekonomik analizin dahil edilmesi gerektiğini düşünür. Dolayısıyla toplumun kapalı toplumdaki açık topluma geçişi de benzeri bir ekonomik dönüşümle yaşanmış olmalıdır. Bu dönüşüm, M.Ö. 6.

6 Karatani, Dünya Tarihinin Yapısı, 316.

7 a.g.e., 173.

8 Karatani, İzonomi, 91.

9 Vlastos, Gregory. 1953. «Isonomia.» *The American Journal of Philology* (The Johns Hopkins University Press), 355-356.

10 Karatani, İzonomi 13-14.

11 a. g. e., 16-17.

yüzyıla yaklaşırken, klan toplumundan bir dünya imparatorluğuna doğru evrilme süreci olarak gerçekleşmiştir.¹² Karatani tam bu tarihte ortaya çıkmış olan eşzamanlı sıçrayışın anlaşılmasında, Weberci etik peygamber-örnek peygamber ayırımına başvurur. Bu makale özelinde, İyonya ve izonomiye dair analizimiz için etik peygamber kavramı görece daha az önemli görünür. Fakat örnek peygamber kavramı önemlidir. Weber'deki anlamıyla örnek peygamber, “kendi ilkeleri üzerinden diğer insanlara bir selamet yolu açan” Buda ve Lao Tzu gibi özgür düşünen figürlerdir. Karatani için İyonya'nın doğa filozofları da bu yönüyle örnek peygamber kategorisine dahil edilebilirler.¹³ Karatani, *Dünya Tarihinin Yapısı'nda* bu örnek peygamber figürünün en doğrudan temsilcilerinden birini, Sokrates'in sunduğunu belirtir.¹⁴

Bunların yanı sıra, Karatani'nin İyonya'yı Atina'dan ayırt ettiği birçok unsur vardır; bu unsurları şöyle sıralayabiliriz: Atina merkezli bakış açısı, felsefenin doğuşunu Atina'ya bağlasa da aslında, Antik Yunan'ı ayırt eden özelliklerin görüldüğü yer İyonya'ydı. İyonya olmadan Atina'nın kültüründen ve siyasetinden bahsedemerdik.¹⁵ Antik Yunan'ın eski kaynaklarında; tragedyalarda, oyunlarda veya tarih incelemelerinde zaman zaman eş anlamlı olarak kullanılan, bugün de çoğu zaman aynı anlamda değerlendirilen izonomi ve demokrasi farklı şeylerdir. Felsefenin doğuşunun yanında, demokrasinin doğuşu için de Atina işaret edilir; oysa Atina'da demokrasi söz konusu iken, İyonya'da bugün izi silinmiş izonomi vardı.¹⁶ Kökenlerine önem vermeyen ve Yunan Anakarası'nın kalan şehirlerinin aksine kabile toplumu geleneklerinden uzak olan İyonyalılar, emsali görülmemiş bir kültür kurmuşlardır. Aksine Atina'da ise bir tür ulusçuluk esasına dayalı demokrasi mevcuttur.¹⁷ Bu yüzden Atina'da toprak sahibi bir yabancı dahi yurttaş olamazdı. İyonya'da çiftçiler kendilerine ait toprağı işlemekteydi; eğer bireyin kendine ait toprağı yoksa, başka birinin himayesinde kalmak yerine yeni bir yere gidiyordu. Böylelikle İyonya toplumunda göçebe hayatı canlandırılmış ve dışarıyla ticaretin gerçekleştirilmesi sayesinde de güçlendirilmişti.¹⁸ İyonya'da köle emeğı küçük görülmezken; Atina'da kol emeğı, zanaatkârlık ve işçilik küçümsenirdi. Köle isyanlarını önlemesi gereken Atina ve Sparta gibi devletler militarist devletlerdi.¹⁹

Böylece görülür ki, İyonya örneğinde; Karatani'nin D tipi mübadele olarak isimlendirdiğı özellikler pratiğe dökülmüştür. Dolayısıyla izonominin gerçekleşmesi için gereken; hareket serbestliğı ile ticarete ve üretime verilen değer gibi koşullar da sağlanmıştır. İzonomi Karatani'ye göre, gerçekleşmesi için hem dışsal hem de içsel bazı şartları gerektirir. Fakat gerçekleştiğinde; eşitliğin özgürlük aracılığıyla sağlandığı bir yönetim biçimini ortaya koyar. D tipi mübadele, eşitliğin özgürlük yoluyla gerçekleştirildiğı izonomidir.²⁰ İyonya'da böylesi bir yönetim biçimi yaşanırken, Yunan anakarasının kalan *polis*'lerinde klan toplumunun akrabalık bağları esasına

12 a.g.e., 14-15.

13 a.g.e., 22.

14 Karatani, *Dünya Tarihinin Yapısı*, 202.

15 a.g.e., 27.

16 *İzonomi ve Felsefenin Kökenleri* kitabının birçok yerinde bu fikri dile getirir. Karatani, *İzonomi*, 36, 42 ve 54. sayfalara bakılabilir.

17 a.g.e., 37.

18 a.g.e., 43.

19 a.g.e., 43.

20 a.g.e., 43.

dayalı toplumsal formasyonlar gerçekleşmiştir. Bu tür bir toplum biçiminde, sınıf ayrılıkları vardır ve hareketsiz bir toplum modelidir. Karatani analizinin bu noktasında, Bergson’dan ilhamla kullandığı açık-kapalı toplum ayırımına başvurmaz. Fakat kapalı toplumda dinin statik olduğu, açık toplumda ise dinamik olduğu düşünülünce, klan toplumunun kapalı toplum modeline, açık toplumun İyonya’da vuku bulan izonomiye yakın göründüğünü düşünmemiz mümkündür.

Açık toplum-kapalı toplum ayırımına benzer kavram çiftleri gibi, bugün eşitlik ve özgürlük arasındaki bağlantıyı düşünmek için Karatani’nin liberal demokrasiye dair fikirlerini ele almakta fayda vardır. Nitekim bunlar da yine ilk bölümde açıkladığımız, “tarihin sonu” ve “gelecek fikri” temalarıyla bir süreklilik gösterir. Karatani’nin genel projesini anlamakta da etkin pay sahibidir: Karatani’ye göre; liberal demokrasi insanlığın nihai biçimini aldığı hipotezini ortaya koyarken, insanlığı bir anlamda yalnızca onun sınırları içerisinde hareket ettiği ve ilerleyebildiği, dolayısıyla da hareket imkânının elinden alındığı bir kapalı kutuya sokmuştur. Karatani’nin tam da bu sebeple, Antik Yunan’ı ve İyonya’yı Karatani anlamında bir “dönüşle”, bir retrospektif bakışla yeniden ele aldığını söyleyebiliriz. Zira Atina, modern demokrasinin çelişkilerini anlamak için önemli bir imkân sağlarken; aşılması güç gözükken liberal demokrasinin açmazlarını ise İyonya’da örneği görülmüş izonomi ile aşmak mümkündür. Atina bu bakımdan, Karatani’nin tespitine göre, bir tür liberal demokrasi örneği sergiler.²¹

Öte yandan, Karatani mübadele tarzlarını açıkladığı iki kitabında da Atina demokrasisini modern siyasi kavramlarla yakın bir şekilde okumakta, ancak izonomi için 18.yüzyıl Amerikan kasabaları ve 10-13. yüzyıl İzlarda örnekleri dışında; bize, modern siyasi kavramsallaştırmalarımız üzerinden okuma şansı veren hiçbir örnek sunmamaktadır. Hâliyle belli tarihsel koşullar sağlandığı belli bir anda yaşanmış, daha önce eşi pek görülmemiş bir oluşumun ve üzerinde durulmayan bir kavramın gün yüzüne çıkmasına aracılık ediyor gibi görünmektedir. Fakat Karatani, özellikle Atina demokrasisini ve İyonya izonomisini ele alırken, bugünün değer-yüklü politik kavramlarından hareket ediyor gibi gözükür. Burada özellikle kullandığı bir strateji, Atina demokrasisini daha olumsuz değer-yüklü kavramlar üzerinden okumak yönündedir. Oysa Atina’da sosyal düzenin, bugünün modern devletine pek benzemediği düşünülmektedir.²² Nitekim, şayet Antik Yunan’ı anlamak için günümüzde de geçerli olan bir terim arıyorsak, buna uygun gözükken en yakın terimin *kosmos* olduğu belirtilir.²³ Buna karşın, teorisinin temeline yerleştirdiği izonomi kavramı açısından önemli bir yer teşkil eden yasa (*nomos*) kavramının dahi, Yunan toplumunda MÖ 6.yüzyıldan önce, pozitif hukuk açısından taşıdığı anlama işaret etmediği görülür.²⁴ Bu açıdan yasanın, hukuki anlamı kadar, gelenek-görenek anlamı da mevcuttur. Ayrıca resmi veya gayri resmi kullanımı bakımından da teoride ve pratikteki ayırımı bulanıktır.²⁵ Yasa kavramı MÖ 5. yüzyıldan itibaren “yazılı hukuk” anlamını taşır hale gelmekte, bunun öncesinde daha geniş anlamlara gelecek biçimde kullanılmaktadır.²⁶

21 Karatani, *İzonomi*, 31.

22 Cartledge, Paul. Millett Paul ve Sitta von Reden, *Kosmos: Essays in Order, Conflict and Community in Classical Athens*. New York: Cambridge University Press, 1998, 7.

23 a.g.e., 4.

24 Vlastos, *Isonomia*, 349.

25 Cartledge, Millett ve von Reden, *Kosmos: Essays in Order*, 6.

26 Orrù, Marco. «Anomie and Social Theory in Ancient Greece.» *European Journal of Sociology* (Cambridge University

Bununla birlikte Karatani, hükmetmenin olmaması esasına dayalı bu yönetim biçiminin, yani izonominin gelecekte ortaya çıkabilmesi için gerekli koşulları da sıralamaktadır. Bu sıralama, elbette tarihin sonu fikrinin reddi ve bir gelecek felsefesi için makuldür. Nitekim aynı zamanda Karatani'nin çalışmasında referans verdiği, fakat izonominin tüm Yunan şehir devletlerinde gerçekleştiği kanaatine vardığı için eleştirdiği, Hannah Arendt'in izonomi kavrayışıyla da uyumludur. Çünkü Arendt'e göre izonomi, modern demokrasilerle çelişen bir hükümet biçimine gönderme yapar²⁷. Eğer Arendt'in dediği doğruysa; izonominin bugün siyasî topluluklara dair analizimizde yerleştiğimiz perspektifte bir yer bulamaması doğaldır. Ancak burada şunu sormamız mümkün görünmektedir: Modern demokrasi tahayyülümüz bizleri Antik Yunan'da demokrasinin ne olduğunu sorgulatmaya yöneltmiş olabilir. Acaba izonomi kavramı da klasik demokrasi kavramından hareketle anlaşılabilen, bir tür “projeksiyonel kavram” olabilir mi? Bir başka soru da kuşkusuz, Karatani'nin iddia ettiği gibi demokrasi ve izonominin bu denli ayrı kavramlar olup olmadığına yöneliktir. Bunun için öncelikle, “Karatani izonomi” üzerinde, yani Karatani'nin literatürde doğrulama yanlılığı (*confirmation bias*) olarak bilinen, bir tür tümevarım hatasına düşerek, kendi düşüncelerini teyit etmek için kullandığı anlamıyla izonomi ile Antik Yunan literatüründe kullanıldığı anlamdaki izonomi kavramı üzerinde durmamız ve bunları birbirinden ayırmamız gerekecektir.

2. İzonomi: Bir Politik İlke mi Bir Yönetim Biçimi mi?

Önceki bölümde üzerinde durduğumuz noktaları toplarsak; Karatani izonomi şu anlamlara sahiptir: Liberal demokrasiyi aşma potansiyeline sahip olan ve Antik Yunan'da saklı kalmış bir tür “anahtar”, eşitliğin özgürlük yoluyla sağlanması, hükmetmenin olmayışı, göçebe toplum modeline dönüş veya mübadele teorisinde denk geldiği ifadeyle “D tipi mübadele”. Karatani bu bakımdan izonominin doğrudan kelime anlamı olan “yasa önünde eşitlik”, “eşyasallık”, “eşyasallık”²⁸ gibi anlamlarını pek referans almaz. Yerine “hükmetmenin olmaması” şeklindeki anlamını dayanak alır. Bu bir çeşit doğrulama yanlılığından kaynaklanmaktadır ve bunu yapmaktaki stratejisini tahmin etmemiz kolay gibi görünmektedir. Çünkü eğer burada “yasa” ile “eylemleri yöneten kurallar” anlaşılıyorsa, modern demokrasilerin çoğunlukla bu ideale bağlı olduğunu görmek zor değildir. Ayrıca bu durum, neden izonomi kavramının gizemli bir şekilde ortadan kaybolduğunu da açıklar.²⁹

Buna karşın Karatani'nin bu gizemli kayboluş için, ilk bakışta pek de ikna edici görünmeyen bir cevabı vardır: İzonomi yaşanan bir gerçeklikten İyonyalılar bunu kanıksamış ve rasyonelleştirmiş

Press) no 26 (1985): 6.

27 Hannah Arendt, *Devrim Üzerine*, çeviren Onur Eylül Kara, İstanbul: İletişim, 2012, 36-37.

28 <http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus%3Atext%3A1999.04.0058%3Aentry%3Di%3Asonomi%2Fa>

29 David Kreider, “Isonomia: The Greek Idea of Freedom”, Master Tezi, University of Montana, 1973, 5. Öte yandan Yunancada eşitlik kavramına dair pek çok kavramın bulunduğunu görüyoruz. Bu makale özelinde, konumuzla doğrudan ilgili olmadığından bunları uzunca açıklamamız mümkün görünmüyor. Bu kavramlardan *homoiotês* benzerliği ve denkliği, *isotês* matematiksel eşitliği, *isomoiria* topraktan alınan payın eşit dağılımını, *isegoria* söz söyleme konusundaki özgürlüğü, *isokratia* güç eşitliğini ifade eder. Özgüç Güven, “Politik Bir Kent Olarak Miletos ve Felsefenin Ortaya Çıkışı.” *Felsefede Kent ve Kent Hakkı* içinde, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınevi, (2021): 72.

oldukları için kurumsallaştırmaya çalışmamıştır. Bu sebeple elimizde izonominin açıklandığı oldukça az belge kalmıştır.³⁰ Oysa aslında izonomi kavramının geçtiği belge sayısı azımsanacak düzeyde değildir. Esas zorluk, kavramın karşımıza çıktığı yerlerdeki anlamlarına, dolayısıyla kavramın tam tercümesine ve ne türden bir eşitliğe işaret ettiğinin anlaşılmasına dair bir zorluk gibi görünmektedir. Bu yönüyle kelimenin *iso-nomos*'tan (eş/eşit-yasa) mı *iso-nemein*'den (eşit bölüşüm/dağıtım) mi geldiği meselesi tartışmalıdır.³¹ İster “yasa önünde eşitlik” olarak anlaşılsın, ister “hükmetmenin olmaması” olarak veya “eşit politik katılım hakkı” olarak anlaşılsın (kuşkusuz aynı anda üçünün de anlaşılması mümkündür), izonomi kavramına ilişkin bazı tespitlere varabiliriz: İzonomi kavramı, Antik Yunan dünyasında politik rejimlerin evrildiği ve bu yönüyle önemli kavramsal geçişlerin yaşandığı kavşak noktalarında karşımıza çıkar.³² Geç 6.yüzyıl kökenli ve öyle ya da böyle demokrasiyle ilişkisi kesin olan bir kavramdır. Nitekim Karatani'nin, M.Ö. 6. yüzyılda, İyonya *polis*lerinin düşüşü sırasında doğa felsefesinin ortaya çıkmış olması şeklindeki analiziyle zamansal açıdan paraleldir.³³ Antik Yunan tarihçisi Paul Cartledge da Antik Yunan tarihindeki belirleyici atılımın MÖ 6.yüzyılda “İyonya Aydınlanması” olarak adlandırılan zihinsel ve sembolik dönüşümle gerçekleştiğini vurgular. Cartledge, bu yeni İyonyalı düşünürlerin insani olmayan kozmosa ve her şeyin nihai bileşeninin ne olduğuna dair bir soruşturma yaptıklarına işaret ederken, insani dünyayı anlamaya yönelik eski paradigmalardan devre dışı kalmasıyla birlikte, politik bir devrimin yanında, entelektüel bir devrimin de gerçekleşmesinin zorunlu hale geldiğini ileri sürer. İşte izonomi kavramı da, Kleisthenes sonrası politik düzeni adlandırmak için kullanılan bir sözcük olarak karşımıza çıkmaktadır.³⁴ Cartledge izonomi kavramının, etkin yurttaşların kişiler arası bir saygıyla beraber yasalar karşısındaki eşitliğini tanımladığını düşünür. Yine de bu noktada tespiti, demokrasi ve izonomiyi eş anlamlı kavramlar olarak okuyamayacağımız şeklindedir. Benzer biçimde demokrasi, izonominin basitçe bir ikamesi veya modernleşmesi olarak da görülemez. Cartledge'a göre, izonomi yerine demokrasinin hem güncel hem de resmi bir kullanıma kavuşmasının esas sebebi, Atinalı seçkinlerin (*aristoi*) giderek daha baskın hale gelen *demôs*'u yenmeye çalışmak yerine, ona katılmayı tercih etmiş olmasıdır. Cartledge, bu senaryoya göre, Solon zamanının ve sonrasının hor ve kötü (*kakoi*) olarak görülen yoksul halk kitlelerinin, seçkinler tarafından demokratik *politeia*'nın eşit yurttaşları olarak kabul edilmeye başladıklarını iddia eder.³⁵

Bazı tragedya metinlerinde, Herodotos'ta, Thukydides'te ve Platon'da da (hem *Yasalar*'da hem de *Devlet* diyalogunda) izonomi kavramının karşımıza çıktığını görürüz.³⁶ Herodotos'ta

30 Karatani, İzonomi, 21.

31 Nakategawa'dan akt. Güven, Politik Bir Kent Olarak Miletos, 73. Vlastos da aynı tartışmaya işaret eder. Vlastos, *Isonomia*, 347.

32 John Lombardini, “Isonomia and the Public Sphere in Democratic Athens”, *History of Political Thought*, No 34 (2013): 395.

33 Karatani, İzonomi, 79.

34 Paul Cartledge. *Ancient Greek Political Thought in Practice: Key Themes in Ancient History*. New York: Cambridge University Press, (2009): 63.

35 a.g.e. 63.

36 Herodotos ve Platon ile ilgili meseleyi daha geniş biçimde değerlendirmek adına, bu referanslar makalenin ilerleyen bölümlerinde kavramın kullanıldığı bağlamlar üzerinden detaylıca ele alınacaktır.

çoğu zaman demokrasi kavramıyla eş anlamlı, Thukydides'te oligarşinin yakın bir versiyonunu³⁷ sınıflandırmak için kullanılır. Thukydides ilgili pasajda, Thebai halkının mevcut politik rejiminin eşitliğe dayalı bir oligarşiyi (*oligarchia isonomos*) meydana getirdiğini bildirirken izonomi sözcüğünü kullanır.³⁸ İzonomi kavramına dair en erken metinlerden birini kaleme almış olan Gregory Vlastos, Thebai örneğinde karşımıza çıkan oligarşinin, ancak soylu klanların politik ayrıcalıklarını bastırdığı ve yurttaşlarına yönetimde tümüyle eşit bir pay verdiği ölçüde politik rejimini bir tür izonomiye dayalı oligarşi olarak isimlendirebildiğini belirtir. Bu sebeple, oligarşilerin izonomi terimini ancak ve ancak demokrasi modeline yaklaşılabildikleri ölçüde kullanabildiklerini ileri sürer.³⁹ Nitekim bu da bize, Karatani'nin iddiasının aksine, demokrasi ve izonomi arasında keskin ayrımların bulunmadığını, bu kavramların birbirilerine oldukça yakın içerimler taşıdığını düşündürmelidir.

Platon için *Yasalar*'da birbirlerinden farklı anlamlarda, *Devlet* diyalogunda ise doğrudan eş anlamlı kullanılıyor gibi gözükür. Öte yandan bu kavramla sosyal ve politik düşüncede karşılaştığımız gibi, sağlık ve kozmolojiye dair metinlerde de karşılaşırız. İzonominin işaret ettiği anlamıyla eşitlik, herkesin siyasete katılmak için eşit fırsata sahip olmasıdır; bu fırsat özellikle de mecliste konuşmak için bir eşit fırsat durumunu ifade eder. Euripides'in MÖ 423'te sahnelenen *Yalvaranlar* (*The Suppliants*) isimli oyununa baktığımızda, izonomi kavramı tam da bu anlamda kullanılmaktadır. Bu metinde de izonomi kavramı, "eşitlik" anlamında kullanılmaktadır. Atina demokrasisinin efsanevi kralı olarak bilinen Theseus şöyle söyler:

Saygıdeğer yabancı, burada bir despot aramakla konuşmanıza yanlış bir başlangıç yaptınız. Zira bu şehir, tek bir kişi tarafından yönetilmez, özgür bir şehirdir. Halk her yıl sırayla kendisini yönetir, zengine ayrıcalık tanınmaz, yoksulun aldığı pay ile zengininki aynıdır (izonomia).⁴⁰

Ancak izonomiyle birlikte anılan eşitlik kavramı esasen politik olup, toplumun sosyal ve ekonomik alanlarına yayıldığı fikri ise kuşku uyandırıcıdır.⁴¹ Cartledge, Antik Yunan'da iyi niyetli ve sağlıklı her yurttaşın, izonominin yasalar önünde eşitlik anlamı taşıdığına bir itirazının olamayacağını, ancak bu kavramın her ne kadar bir eşitlik fikrine gönderme yaptığı açık olsa da, bu eşitlik fikrinin kimin ve nasıl eşit sayılacağıyla ilgili bir belirsizlik taşıdığını düşünmektedir.⁴² Karatani'ye dönecek olursak, Karatani'nin izonomi incelemesinin önemli bir gerilimi çözer gibi görüldüğü söylenebilir. Bu tam da Cartledge'in kuşku uyandırıcı olduğunu belirttiği ekonomik gerilimdir. Bu gerilimin çözülmesi önemlidir, zira Antik Yunan'ı Marksist bir anlayışla inceleyen George Thomson, Antik Yunan'da demokrasinin M.Ö. 508'de Kleisthenes reformları

37 Thukydides, *Peloponnesos Savaşları*, çeviren Furkan Akderin, İstanbul: Belge, 2019, 3. 62. ve 3. 63.2, 149-150.

38 Thucydides, *Peloponnesian War: Books III and IV*. Çeviren Charles Foster Smith, Cambridge: Loeb Classical Library, 3.62.3, 111.

39 Vlastos, *Isonomia*, 365.

40 Euripides, *Suppliants*, çeviren E. P. Coleridge, Adelaide: The University of Adelaide Press, 2014, 16 (Çeviri ve vurgu bana aittir.)

41 Simon Hornblower ve Antony Spawforth, *The Oxford Classical Dictionary*. New York: Oxford University Press, 1999, 451.

42 Cartledge, *Ancient Greek*, 73.

ile başladığına işaret ederken, izonomiye “demokrasinin parolası” olarak tarif eder. Thomson, her yurttaşın devletin yönetimini eşit biçimde paylaşabildiği bir politik rejimin yaratılması gibi reformların, mal sahiplerinin açık pazarda eşit kimseler olarak karşılaşmasına mâni olmadığını ifade eder. Bu yönüyle de mülkiyet hakları bakımından bir eşitlik sağlanmadıkça, yasa önünde eşitliğin boş olduğunu belirtir.⁴³ Thomson’un yanı sıra, Gregory Vlastos da, izonominin soya dayalı bir aristokrasinin tekelindeki bir politik ayrıcalığa veya hukuka dayanmadığını belirtir. Vlastos, izonomi ilkesine uygun olarak düzenlenmiş bir politik rejimin oluşumunda yoksullarla soylular arasındaki payın eşit dağıldığına vurgu yapar.⁴⁴ Vlastos izonomi ilkesiyle birlikte en yoksul yurttaşın devletin yasa yapma, yasaları yönetme ve yasaları uygulama gücünde eşit haklar vaat edildiğini belirtmektedir.⁴⁵

Karatani’nin tarif ettiği anlamdaki izonomi soyut bir eşitlik fikrine dayanmaz.⁴⁶ Toprak sahibi olmayan kişi, daha önce değindiğimiz gibi, başka bir şehre göç ederek birinin emri altında çalışmaktan kurtulabilmektedir. Üstelik para ekonomisi İyonya’da ortaya çıkmış olmasına rağmen, İyonya’da bu türden eşitsizlik veya sınıf ayrılığı yaşanmamıştı. İyonya’nın sıkça üzerinde durulduğu üzere, yurttaşlar arasında belli kesimler için hak isteme ve söz söyleme olanağının bulunduğu bir politik kent olarak düşünülmesi haklı bir varsayımdır. Ancak felsefeyle meşgul olmanın serbest zaman gibi toplumsal koşullara bağlı olduğu düşünüldüğünde; bahse konu serbest zamana sahip olma durumunun, artı değer üreten bir ekonomik yapıdan bağımsız olması mümkün değildir. Aynı şekilde, artı-değerden pay alanların ve üretici güçlerin serbest zamanı kullanma tasarrufları da felsefe yapma imkânıyla ilişkilidir.⁴⁷

Thomson’un Homeros’un şiirlerinden hareketle Antik Yunan toplumu üzerine yaptığı analize göre de İyonya ekonomisi, birincil olarak tarıma dayalı görünür. Fakat zamanla deniz ticareti öyle artmıştır ki, toprak için savaş kısa sürmüştür. Bunun yerine, topraksız insanlar çareyi denizler ötesinde aramaya koyulmuştur. M.Ö. 7. yüzyıl başında İyonya’da politik kontrol, toprak sahibi aristokratların elindedir. Deniz ticaretinin artmasıyla beraber, bu toprak sahibi aristokratların elinden tiranlar ve ticaret prensleri tarafından zorla alınmıştır.⁴⁸ O hâlde Thomson’un tarifine baktığımızda; İyonya halkının hareket değişikliğinin sebebi, Karatani’nin sunduğu sebepten farklıdır. Sebep izonominin getirdiği bir özgürlükten çok, bir ticaret aristokrasisinin yükselişidir. Nitekim Thomson, aristokrat şiirin gelişiminin İyonya kıyıları boyunca çok hızlı olduğuna da vurgu yapar. Ayrıca İyonya biliminin bir “ticaret aristokrasisinin bilimi” olduğuna işaret eder. Bu fikrin kaynağında ise, bir yağ tekeli kurmuş olmasının yanı sıra, deniz ötesi ticaretin gelişimi için gereken seyrüsefer tekniğini de geliştiren Thales vardır.⁴⁹

43 George Thomson, *Eski Yunan Toplumu Üstüne İncelemeler 2: İlk Filozoflar*, çeviren M. H. Doğan, İstanbul: Yordam, 2021, 201.

44 Vlastos, *Isonomia*, 355.

45 a.g.e., 356.

46 Karatani, *İzonomi*, 30.

47 Güven, *Politik Bir Kent Olarak Miletos*, 68.

48 George Thomson, *Aiskhylos ve Atina: Tragedyanın Kökeni*, Çev. Mehmet H. Doğan, Yordam, 2021, 74.

49 a.g.e., 77.

Thales'in Karatani tarafından nasıl ele alındığına bakalım: Karatani de Thales'in bir filozof ve siyasetçi olmasının yanında bir mühendis oluşuna vurgu yapar. Fakat Karatani için bu, İyonya biliminin ticaret aristokrasisiyle olan ilişkisine referans vermez. Bunun yerine İyonyalıların bilgisinin pratikliğine gönderme yapar.⁵⁰ Dolayısıyla tarihsel incelemeler ışığında baktığımızda; birbirinden oldukça farklı iki perspektifle karşı karşıya kalıyoruz. Benzer bir farklılığa, Anaksimandros örneği söz konusuken de denk geliyoruz. Thomson da Karatani gibi Miletos doğa filozoflarının yegâne sorunsallarının doğa felsefesi olmadığını, siyasî ve toplumsal meselelere ilgilerinin de yoğun olduğunu dile getirir. Tabii önemli bir farkla: Karatani'ye göre bu doğa filozoflarının siyasetle ilgisiz görülmelerinin kaynağında, İyonya felsefesini bünyesine katmaya çalışmış ve devamında bu felsefeyi kendilerine rakip görmüş olan Platon ve Aristoteles bulunur. Dahası Platon, Karatani'ye göre, tüm yaşamı boyunca İyonya'nın doğa felsefesine savaş açmıştır.⁵¹ Thomson'un Anaksimandros'a dair verdiği bilgilere dönecek olursak; Anaksimandros, Miletos'ta tiranlığın çöküşünü izleyen yıkıcı iç savaşlar sırasında eser vermiş, İyonya aristokrasisi yeni toplumsal yapının meydan okumasıyla karşı karşıya kaldıkça dünyanın düzenini soruşturmaya başlamıştır. Dünya düzeni için kullandığı *kosméo* fiili ise, Homeros'un *İlyada*'sında "işgal edilmiş topraklara kabilelerin yerleştirilmesi" anlamında kullanılmakta olup, toplumsal ve siyasî bir yan anlama sahiptir.⁵² Bu bakımdan Anaksimandros'un felsefesinde dile getirdiği "zıt güçlerin etkileşimi", tam da kabile sistemleri arasındaki bir dinamiği işaret ediyor olabilir.⁵³ Öte yandan Karatani'nin iddia ettiği kadarıyla, izonominin yaşandığı bir toplumsal formasyon olan İyonya'da bu tarihlerde kabileler sistemi söz konusu değildir.

Nitekim Karatani de Antik Yunan'a dair incelemelerinde, kendisi gibi Marksist anlayışa yakın duran ve çalışmaları güncel olmayan George Thomson'a başvurur. Oysa Karatani'nin hareket ettiği tarihsel metodolojinin başka kaynaklarla örtüşmediği görülmektedir. Hem politik ekonomi bakımından ele alındığında hem de olgusal verilerden yola çıkıldığında, İyonya'da, Karatani'nin iddiasının aksine, dikkat çekecek nitelikte eşitsizliklerin ortaya çıkabildiği görülmektedir.⁵⁴ İyonya'da ticari etkinlikler yoluyla zeytinyağı ve şarap üreticisi büyük toprak sahipleri, tüccarlar ve gemi sahiplerinden oluşan kayda değer bir varlıklı sınıfın bulunduğunu görüyoruz. Üstelik artı değerün üretiliyor olması dahi tek başına eşitsiz bir sürecin işareti niteliğindedir.⁵⁵ Buradan

50 Karatani, İzonomi, 77.

51 a.g.e., 53.

52 MÖ 8. yüzyıl ortalarında, Dreros'ta politik rejimin meydana getiriliş sürecini incelediğimizde, arkaik dönemin Yunan dünyasında "yüksek düzeyde yöneticisi" tanımlayan ifadenin de yine "*kosmos*" olduğu bilgisiyile karşılaşmaktayız. Gagarin, Michael, ve David Cohen, . 2005. *The Cambridge Companion to Ancient Greek Law*. New York: Cambridge University Press. 46. Makaleme ilişkin değerlendirmesinde bu bilgiyi paylaşarak haberdar olmamı sağlayan hakeme teşekkür ederim.

53 Thomson, Aiskhylos, 77-78.

54 Yanı sıra, toplumsal sınıflar hakkında bilgi edinmek için bir başka örnek, tapınaklarda bulunan sunu nesnelere. Zira tapınaklar aynı zamanda kamusal alanlar olarak karşımıza çıkar. Bu bakımdan Miletos'ta bulunan Kalabaktepe'deki Artemis, Zeyintepede'deki Aphrodite tapınaklarında yer alan kültür birbirlerinden farklı olup, bu nesnelere niteliği bize toplumsal güç ilişkileri hakkında önemli bilgiler vermektedir. Eren'den akt. Güven, Politik Bir Kent Olarak Miletos, 85. Detaylı analiz için bkz. Kenan Eren, "Arkaik Dönem Miletos Kutsal Alanlarında Bulunmuş Sunu Nesnelere Üzerine Değerlendirmeler", MSGSÜ Sosyal Bilimler Dergisi, 2019, No 19, 72-84.

55 Güven, Politik Bir Kent Olarak Miletos, 84.

hızlıca, Karatani'nin tasvir ettiği İyonya resminin, zorunlu olarak hatalı olduğu sonucu çıkarılmamalıdır.⁵⁶ Dikkate alınması gereken; makalemizin temel derdi olan, Karatani'nin Antik Yunan kavrayışı ışığında, izonomi ve demokrasi kavramlarının birlikte ele alınması hususunda Karatani'nin üzerinde gezindiği ve özellikle kullanmayı tercih ettiği tarihsel verilerin ait olduğu zeminin kayganlığı ve değişkenliğidir.

3. Sokrates'in Dönüşü: Karatani'nin Atina Demokrasisini Kavrayışında Platon ve Sokrates

İzonominin bir politik ilke mi yoksa bir yönetim biçimi mi olduğu sorusunu sorduk ve izonomi kavramına dair genel bazı bilgiler sıraladık. Şimdi bir de Karatani'nin Platon'a ve Sokrates'e dair incelemesine ve Atina demokrasisine yaklaşımına bakalım. Karatani'nin bu bakımdan belli başlı stratejileri takip ettiğini söylemek yerinde olur. Bunları şöyle sıralayabiliriz: *Devlet* diyalogu, Platon'un demokrasiye dair olumsuz düşüncelerinin en bilinen örneğini sunuyor olsa da, Karatani'nin tam olarak diyalogun kendisine yönelik bir okuması yoktur. *Devlet* diyalogunun kendi dinamiklerine veya diyalogun dramatik unsurlarına odaklanmak yerine; daha çok, kritik bir tarih olduğunu da belirttiği, M.Ö. 6. yüzyılın politik ve felsefi tarihindeki dramatik dönüşümlere odaklanmaktadır. İkinci olarak Karatani, Platon okumaları için çoğu zaman bir gerilim sebebi olan, tarihsel Sokrates figürüne dair bir analiz yapmaktadır. Bu analiz büyük oranda, Atina'da kamusal-özel yaşam ayrımını ve Sokrates'in yargılanmasını merkeze almaktadır. Özel alanı kamusal nazarın üstün bir konuma yerleştirilmesi sebebiyle; Sokrates'in Platon ve Aristoteles gibi Sokratesçilerden çok, Anthisthenes ve Diogenes gibi Sokratesçilere benzediği sonucuna varmaktadır.⁵⁷ Elbette ki Karatani'nin bu hamlesi ona özgü değildir, nitekim Michel Foucault'nun Antik Yunan okumasında Sokrates'i ele alış biçimi de bu minvaldedir.⁵⁸ Ancak Karatani'nin hamlesi, yukarıda da açıklamaya çalıştığımız projesine uyum sağlamak için seçtiği stratejik bir tercihtir.

Karatani, Sokrates'in kamusal ve özel yaşam arasında ayrım yaratmama eğiliminin ve bir kamu figürü olarak eylemde bulunmayı reddetmesinin, İyonya'da gerçekleşen bir yönetim biçimi olan izonominin ilkesi olduğunu ileri sürer. Çünkü Atina'da kamu figürü olmak, çoğunluğun desteğine bağlıdır. Nitekim Karatani'ye göre, "konuşma ve düşünce sanatları açısından gelişmemiş" olduğunu ileri sürdüğü Atina'da hitabet, çoğunluğun desteğini kazanma arzusundan dolayı, demokrasiyle birlikte önem kazanmıştır. Yanı sıra Karatani, İyonyalılar için doğayı anlama yöntemi olan retoriğin, Atinalılar aracılığıyla, insanlara hükmetmek ve boyun eğdirmek için kullanılan bir araç hâline getirilmesinin de bununla ilgili olduğunu saptamaktadır.⁵⁹ Tüm bu resimde Platon, kamusal hayatı arzulama eğiliminde oluşu üzerinden açıklanmaktadır.

56 Karatani'nin durumu daha çok, tarihsel olguların teorik çerçeveye yerleştirilmesinden (bu örnekte mübadele tarzları teorisine) kaynaklanan bir güçlük gibi görünüyor.

57 Karatani, *İzonomi*, 151.

58 Michel Foucault. 2018. *Hakikat Cesareti: Kendinin ve Başkalarının Yönetimi II*. Çeviren Adem Beyaz. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları. 124-125, 133 ve daha birçok bölümde ve elbette ki Michel Foucault. 2021. *Söylem ve Hakikat*, Çeviren Kerem Eksen ve Murat Erşen. İstanbul: Ayrıntı.

59 a.g.e., 143.

Platon; idealizmi ve filozof-kral gibi düşüncelerinin kaynağını Sokrates'te aramış olsa da, Karatani'ye göre bunların kaynağında Pythagoras mevcuttur. Yine de Platon, hocası Sokrates'ten bazı özellikler de almıştır. Bunlar da *polis*'in yaşamına katkıda bulunmak ve doğru olan için savaşmak gibi özelliklerdir.⁶⁰ Ancak Sokrates'in kamusal faaliyetlerden geri durmayı öneren ve Atina demokrasisine karşı tümüyle düşman bir figür olarak okunması, Karatani'nin kendi projesi açısından işlevsel olanın tercih edilmesiyle ilişkili gibi gözükür. Zira Sokrates'in, özellikle Platon'un erken dönem diyaloglarında Atina'ya ve Atina demokrasisi ile yasalarına karşı bağlılığını ortaya koyduğu da görülür. Elbette ki bu bağlılığı, Sokrates'in şüphe gözetmeyen bir sadakatle Atina demokrasisine inanmakta olduğu şeklinde yorumlamak makul değildir. Fakat Sokrates'in, idama mahkumiyetinin de etkisiyle, sadık bir demokrat vatansverin duygularını ifade eder gibi gözüksüğünü söyleyebiliriz. *Kriton*'da Sokrates'in sözleri şu şekilde aktarılır:

Kente aşırı bir sevgi duymuyor olsaydın, diğer tüm Atinalılardan fazla burada kalmazdın. [...] Başkalarının yaptığı gibi hiçbir yere seyahat etmedin, başka bir kenti ve başka yasaları tanıma arzusuna kapılmadın, biz ve kentimiz sana yettik.⁶¹

Benzer biçimde, Sokrates'in şu cümleleri de aynı bağlılığı vurgulamakta gibi görünür:

Ama sen bilindiği üzere, ne her fırsatta iyi yasalarla yönetildiklerini söylediğin Sparta ile Girit'i, ne de Helen ya da barbar kentlerinden herhangi birini Atina'ya tercih etmedin. Körlerden, topallardan ya da başka sakatlardan bile az ayrıldın vatanından. Bütün bunlar, açıkça kenti ve biz yasalarını diğer Atinalılardan daha çok beğendiğini gösteriyor, çünkü yasaları olmayan bir kenti kim beğenir?⁶²

Yanı sıra Sokrates'in adaletsizliğin kaynağı için yasaları değil, bunları uygulamakta olan yargıçları işaret ettiği görülür:

Aklımdan geçirdiklerin, ne senin ne de yakınların için, ne bu dünyada ne de gideceğin öbür dünyada iyi, doğru ve dine uygundur. Şimdi ölüme gidersen, biz yasalar tarafından değil, insanlar tarafından haksızlığa uğramış olarak gideceksin.⁶³

Dolayısıyla Sokrates'in mahkumiyetinin kaynağını Atina yasalarında değil, bunları uygulayanlarda, yani insanlarda gördüğü anlaşılmaktadır. Elbette ki, buradan hareketle Sokrates'in Atina yasalarının mükemmel olduğunu iddia ettiğini ileri süremeyiz. Fakat Sokrates, yasaların makul olduğunu, önemli olan şeyin yargılama fiilinin adil bir yargıç tarafından gerçekleştirilmesi olduğunu savunur. Gregory Vlastos, Ksenophon'un Sokrates ile Platon'un diyaloglarındaki Sokrates arasında bir karşılaştırma yapar ve buradan hareketle, Ksenophon'un Sokrates'i açısından, yurttaşın mutluluğu için önemli olan şeylerin askeri üstünlük ve hem içeride hem dışarıda iyi yürütülen devlet ilişkileri olduğunu söyler. Platon'un Sokrates'i açısından önemli olanın ise, devlet yönetiminin ahlaki mükemmellik adına nasıl kullanılabileceğini

60 a.g.e., 153.

61 Platon., *Kriton*. Çeviren Ari Çokona. İstanbul: İş Bankası, 2019, 80, 52b-52c.

62 a.g.e., 82, 53a.

63 a.g.e., 83, 53c.

belirleme uzmanlığı olduğunu saptar. Vlastos, Platon’un erken dönem diyaloglarında Sokrates’in demokrasiyi tercih ettiğini, hatta Sokrates’in bir demokrofil olduğunu ileri sürer.⁶⁴

Karatani ise Sokrates’in, Diogenes’e veya Platon’a benzemeyen bambaşka bir konumunun olduğunu ileri sürer. İlk bölümde söylediğimiz gibi; Karatani için Sokrates, Weberci anlamda bir örnek peygambere karşılık gelir. Peygamberler ise, evrensel dinleri yaratan kişiliklerdir.⁶⁵ Hatırlanacağı üzere; evrensel din, B ve C tipi mübadeleler aracılığıyla feshedildikten sonra, A tipi mübadeleyi daha yüksek düzeyde geri kazanma girişimidir.⁶⁶ Dolayısıyla D tipi mübadeleye, izonomiye veya göçebe toplum modeline geçiş, evrensel dinle bağlantılıdır. İşte bu, tam da Sokrates’in özel konumudur. Sokrates’in kendisine kamusal eylemi yasaklayan *Daimon*’dan aldığı işaretler de yine, Karatani’nin nezdinde, “bastırılanın geri dönüşü” olup burada bastırılan, “İyonya düşünce ve siyasetidir”.⁶⁷ Ayrıca makalenin ilk bölümünde ele aldığımız Kantçı eğilimi de dahil edince, Karatani’nin “Sokrates bilmecesi” çözüme açık biçimde kavuşturulmuş olur: Kantçı anlamıyla, devlet içinde birey olarak kalıp, bir kozmopolit olarak harekete geçme ilkesi, Sokrates’in özel konumunun diğer bir vechesidir.⁶⁸ Dolayısıyla Karatani’nin tüm bu tarihsel ve teorik izonomi tasavvuruna uygun kişi Sokrates olacaktır. Fakat Karatani’nin onu birinden ayırması gerekecektir: Bu, Sokrates’in tersine, İyonya izonomisini yaşatmak bir tarafa, İyonya düşüncesiyle tamamen ihtilafı bir bağlantısı olduğunu öne sürdüğü Platon’dur.

Karatani Platon’un diyaloglarında Sokrates’i konuşturuyor olmasının aldatıcı bir durum olduğunu, diyalog formatında yazılmış olan bu metinlerin esasen, “Platon’un kendisinin tefekkürleri” olduğunu ileri sürer.⁶⁹ Nitekim “*Sokrates’in Savunması*” hariç diğer diyaloglarda Sokrates’in konuşmalarına, “Sokrates karakteri” olarak gönderme yapar. Dolayısıyla Platon’un “Sokrates karakteri” ile yukarıda tarif ettiğimiz Sokrates birbirlerinden farklıdır. Böylelikle Karatani, Platon ve Sokrates arasındaki geleneksel anlamda bilinen bağı bertaraf etmiş olur. Tarihsel Sokrates bilmecisini ele almak, kendi başına büyük bir problematiğe işaret ediyor olup bu makalede kat edilmesi güç bir sorundur. Fakat görünen o ki Karatani, Platon’u, “ruh göçü öğretisinden” de etkilendiği bilinen Pythagoras ile güçlü bir kesişim içerisinde düşünmektedir. Bu bakımdan Platon için Sokrates’in ölümü, ruh göçü öğretisiyle ilişkisi ekseninde, Platon’un

64 Vlastos, Gregory. “The Historical Socrates and Athenian Democracy.” *Political Theory* 11, no. 4 (1983): 495–516. Bununla birlikte, Ellen Meiksins Wood, Vlastos’un makalesine yanıt olarak kaleme aldığı metninde, Sokrates’in hem erken hem geç dönem Platon diyaloglarında, demokrasinin dostu olarak okunamayacağını ileri sürmektedir. Buna göre, Sokrates’in Atina’ya olan bağlılığının sebebi, Atina’da doğmuş ve yaşamış olmasıdır. Yanı sıra, Wood’a göre, Sokrates demokrasiyi tercih ettiği için değil, hukukun üstünlüğüne ve her şeyden önce sosyal düzenin bağlı olduğu ilkelere sadakatini belirtmek için *Kriton*, *Sokrates’in Savunması*, *Gorgias* gibi diyaloglarda Atina’ya bağlılığını ve Atina yasalarına sadakatini bildirmektedir. Dolayısıyla söz konusu bağlılığın kaynağında, yurttaş ve yasalardan kurulu bir düzen arasında yapılan bir sözleşmede, Sokrates’in kendi tarafına düşen görevi yerine getirme isteği bulunmaktadır. Wood, Ellen Meiksins, and Neal Wood. “Socrates and Democracy: A Reply to Gregory Vlastos.” *Political Theory* 14, no. 1 (1986), 60. Yine de Wood’un karşı yanıtı, Sokrates’in Atina’ya ve yasalarına olan bağlılığını bildirdiği bu cümlelerini yanlışlamaktadır.

65 Karatani, Dünya Tarihinin Yapısı, 203.

66 Karatani, İzonomi, 16-17.

67 a. g. e., 176.

68 a.g.e., 153.

69 a.g.e., 162.

felsefi sistemini ve İdealar Teorisi'ni oluşturmasında kritik bir öneme sahiptir. Fakat Karatani'ye göre Platon, Pythagoras'ın sadece ruh göçü öğretisinden etkilenmemiştir; *Devlet* diyalogunda ortaya konan “filozof-kral” fikrinin de kaynağını Pythagoras vardır. Fakat Karatani bu sonuca, tam olarak fikrin zemini olan *Devlet* diyalogu üzerinden bütünlüklü bir soruşturma yaparak varmaz. Bu daha çok Karatani'nin, kamusal ve politik işlere katılmaya istekli olan Platon'dan farklı olarak, devlet işlerine katılmayı reddettiğini belirttiği Sokrates'i devre dışı bırakmasının bir sonucu gibi durmaktadır. Diyalogu merkezine almayan bir soruşturma, bizi elbette bazı tarihsel kayıtlarla temasa zorlayacaktır: Karatani bu tarihsel kaydı, Platon'un M.Ö. 388'de İtalya'ya geçtiğinde Pythagorasçılarla kurduğu derin düşünsel temasa ve İtalya'da Pythagorasçı bir ezoterik mezhebin lideri olan Arkhytas ile görüşmesine dayandırır. Çünkü Karatani'ye göre; hayatının tamamında kamusal hizmetten geri durmuş biri olduğunu ileri sürdüğü Sokrates'in, filozof-kral fikrini ortaya koymuş olmasına olanak yoktur. Kamu faaliyetlerini kabul etmediğini bildirdiği filozof Sokrates'in, *Devlet* diyalogunda bahsedilen, “kamu işlerini de yapması gereken” filozof fikriyle hemfikir olması, Karatani'ye göre mümkün değildir. Oysa Karatani, Platon ve Sokrates arasında yarattığı derin ikilikle birlikte, Sokrates'in kamusal hizmetten geri durmuş bir figür olarak değerlendirilmesi konusunda da spekülasyona yol açan bir okuma yapar gibi görünür. Nitekim *basileia* ve *aristokratia* gibi kavramların, *tyrannis* ve *oligarchia* kavramlarının pozitif biçimleri olarak sınıflandırılmasının, başta Platon ve Aristoteles olmak üzere, Sokrates'in takipçilerinin bir icadı olduğu düşünülmektedir. Benzer biçimde, aristokratik bir politik rejimin Helenistik dönemde, Polybios'tan günümüze dek uzanacak şekilde anlam kazanmasının da yine bahsi geçen filozofların, bilhassa da Sokrates'in etkisinden kaynağını aldığı görüşü söz konusudur.⁷⁰

Karatani'ye göre; Platon çoğunluğun yönetimi, aşırı özgürlüğün kölelikle sonuçlanması gibi demokrasinin yarattığı sorunlar üzerine düşünme pratiğinin sonucunda, çareyi Pythagorasçılar'dan edindiği filozof-kral fikrini ortaya koymakta bulmuştur.⁷¹ Platon'un ideal devletinde filozof-kralın yönetimi, hükümlerini reddeden hükümdarların yönetimidir; bu yüzden izonominin ortaya çıkardığı hükmetmenin olmayışı durumundan farklıdır. Böylece Platon, Karatani'nin iddiasına göre; Sokrates'in kendi pratik yaşamıyla uyumlu olan düşüncesini tersine çevirmiştir.⁷² Platon'un oluşturduğu metafizikten kurtulmanın çaresi ise, Sokrates'in “geri dönüşü”dür. Fakat bu kolayca bir geri dönüş metaforuyla açıklayıp aradan çekilebildiğimiz bir durum gibi görünmemektedir. Karatani, Platon'un filozof-kral fikrinin, SSCB'nin çökmesiyle birlikte sona ermiş bir fikir olduğunu düşünmektedir. Nitekim bu fikir, akla dayanan bir yönetim olması itibarıyla, Bolşevizm'e ve Leninizm'e yakındır.⁷³ Dolayısıyla tarihin sonunu getiren bu fikrin öncüsü Platon iken, bu fikirden çıkışın anahtarı, tüm bu politik tartışmalarda izi silinen izonominin son temsilcisi olan Sokrates'tir.

70 Hansen, Mogens Herman, ve Thomas Heine Nielsen. 2004. *An Inventory of Archaic and Classical Poleis*. New York: Oxford University Press, 82-83.

71 Platon'un filozof-kral hükümlerindeki devleti bir İdea iken, Sokrates'in izonomisi bir çelişki sonucu ortaya çıkar. Platon ise bunu “göklerde aradığı bir İdea” olarak bulduğu için ortaya çıkardığı durum, “izonominin kendisine yabancılaşmasından” ibarettir a. g. e., 173.

72 a. g. e., 172.

73 a. g. e., 175.

Daha önce, Karatani'ye göre Platon'un Sokrates'ten miras aldığı bazı özellikler olduğunu belirtmiştik. Fakat Karatani'nin anlattıklarına bakılırsa, Platon'un Sokrates'ten aldığı etkisi tartışmalı olan- önemli bir fikri, kaynağını kesin olarak Sokrates'ten almamaktadır. Bu fikir, İdealar Teorisi'dir. Platon, İyonya düşüncesiyle, başka deyişle İdealar Teorisi'nin muhalifleriyle yaşadığı fikir ayrılığını, hocası Sokrates'i diyaloglarında konuşturarak meşru kılmaya çalışmıştır.⁷⁴ Dolayısıyla, geleneksel felsefe tarihi okumalarında da farklılıkları ve benzerlikleri tartışmalı olan Sokrates ve Platon, Karatani'nin teorisi için oldukça anlamlı ve işlevsel olabilecek biçimde, kendi politik ve toplumsal tarih okumasının iki zıt kampına yerleştirilmektedir: İyonya felsefesi ve Atina felsefesi. Yani Sokrates, İyonya doğa filozofları tarafında, Platon ise bu felsefeyi sindiren ve rakip olan Atina felsefesi tarafında konumlandırılmaktadır. Burada Karatani'nin yaptığı en kritik hamle, Sokrates'le İdealar Teorisi'nin Platoncu anlamdaki bağını kesmek gibi gözükmektedir.

4. Platon ve Pythagoras Açısından İzonomi

Karatani'nin sunduğu bu resim karşısında akla gelebilecek ilk sorulardan biri, Platon'un bu denli etkisinde kaldığı ve hatta diyaloglarında konuşturduğu hocası Sokrates'in izonomisini niçin terk edip, çareyi Pythagorasçı tarikatta gördüğü ve filozof-kral fikrine ulaştığıdır. Pythagoras'ın yaşamını dikkate aldığımızda, bu bizi ancak ihtimaller düzleminde kalan, spekülasyona dönüşme riski de barındıran bazı varsayımlara itebilir. Çünkü Pythagoras'ın memleketi Samos'tan ayrılıp tarikat kurduğu dönemin Güney İtalya'sıyla ilgili bilgiler kesin değildir. Öte yandan Karatani'nin de değindiği gibi,⁷⁵ Pythagoras'ın Tıp Okulu'nda birlikte öğrenim gördüğü Krotonlu Alkmaion da sağlıklıyla ilgili şu sözleriyle bilinir:

Sağlık, güçlerin (ıslak ve kuru, sıcak ve soğuk, acı ve tatlı...vb.) eşit haklardaki (*isonomia*) yararlanmasıdır; bunlardan birinin ya da ötekinin üstün gelmesiyse hastalığa (*monarchia*) neden olur.⁷⁶

Thomson, burada Krotonlu Alkmaion'un hastalığı monarşiyle, fiziksel sağlığı ise demokratik bir politik rejimin özelliğiyle (izonomi) açıkladığını söyler. Sağlığın bedendeki zıtlıkların birbiri içinde erimesi olduğu fikri ise, Pythagorasçı "zıtların birliği" fikrinden esinlenir.⁷⁷ Alkmaion'un bir tür eğretilenim olarak izonomi kavramını kullanmış olmasına bakılırsa, Pythagoras'ın bir ilke veya yönetim biçimi olarak izonomiden haberdar olmamasına imkân yoktur. Fakat Pythagoras sadece Alkmaion gibi tıpçıların değil, aynı zamanda Aiskhylos gibi tragedya yazarlarının da esasen demokratik eğilimleri sebebiyle etkisinde kaldığı bir filozoftur. Thomson, Pythagoras'ın kısa bir süre bağımsız kent-devletlerini bir arada tutan federal bir birlik kurduğu bilgisini verir. Öte yandan Diogenes Laertios da Pythagorasçıların Kroton'u iyi (*arista*) yönettikleri bilgisini paylaşır.⁷⁸ Bu bilgileri göz önüne alarak, *Yasalar*'da federatif yönetim biçimini de tartıştı

74 a.g.e., 166.

75 Karatani, İzonomi, 102. Karatani Pythagoras'ın her ne kadar "kendine yabancılaşmış" olsa da bir izonomik yönetime yakın olduğuna işaret eder.

76 Thomson, Eski Yunan, 234.

77 a.g.e., 233.

78 a.g.e., 220.

bilinen Platon'un, Pythagorasçılar'dan filozof-kral fikrini edinmiş olduğu sonucuna ulaşılabilir. Matematikçi ve filozof Arkhytas liderliğinde iyi bir federal birlik oluşturmuş Pythagorasçılar, Platon'a demokrasiden kurtulmak için kurtarıcı bir fikir sunmuş olabilir. Platon'un federatif birlik meselesine *Mektuplar*'da⁷⁹ nasıl yer verdiğine bakalım. *Mektuplar*'da Platon, federal Sicilya meselesini tam da izonomi kavramı üzerinden tartışır. Yedinci Mektup'ta, tüm Sicilya'nın kolonizasyonundan ve bu bölgeye yasa önünde eşitlik hakkının yani izonominin getirilmesinden ("κατοικισμος τε και ισονομια") söz eder.⁸⁰ Platon burada yalnızca Siraküza'nın da değil, tüm Sicilya'nın kolonizasyonundan bahsetmektedir. Ve getirmek istediği şey de demokrasi değil, izonomidir. Dahası, Platon, federatif bir izonominin, onu kabul edenlere iyi bir rejim sunacağını da belirtir. Böylece bu örnekte Platon için izonominin, bir federal devletin ahlâkî ve siyasî yönden bozulmasına engel olması için uygulanan bir ilke, politik rejime dair meselelerle ilgili bir vizyon olduğunu düşünmek mümkündür.⁸¹ Üstelik bu tam da Platon'un Siraküza projesine ilişkin olarak tartıştığı bir ilkedir. Karatani Platon'un Pythagoras'tan, filozof-kral fikrini edindiğini ileri sürüyordu. Oysa Pythagoras'ın yönetimi, her ne kadar bir liderin başında olduğu bir federasyon olsa da bir tür aristokratik yönetime⁸² veya demokratik bir yönetime daha fazla benzemektedir. Ayrıca izonomi ilkesini vurgulayan Pythagorasçı filozof-tıpçıların olduğunu da söylemiştik. Öte yandan Platon'un Yedinci Mektup'ta yazdıklarına bakılırsa; sadece Siraküza'yı değil, aynı zamanda tüm Sicilya'yı da kapsayan, izonomi ilkesine dayalı bir federasyon kurmayı planladığı görülür. Dolayısıyla filozof-kral fikrinin yanı sıra, izonomiye de sadık olduğu düşünülebilir. Nitekim izonomi kavramına dair soruşturmamızı Platon üzerinden gerçekleştirirken *Yasalar* kitabını veya *Mektuplar*'ı ele almak yetersizdir; demokrasiye dair olumsuz düşüncelerin sıralandığı ve filozof-kral fikrinin esas kaynağı olan, doğrudan izonomi kavramını da kullandığı *Devlet* diyaloguna bakmak gerekecektir.

5. İzonomi, Demokrasi ve Düzen: Platon'un *Devlet*'i

Böylece izonomi bu tartışmalarda, bir yönetim ilkesi veya politik rejime ilişkin kalıpları belirleyen bir vizyon gibi görünmektedir. Daha önceki vurgumuzu hatırlarsak; izonomi birçok anlama sahip bir kavramdır. Bu kavramın anlaşılmasına dair en büyük zorluk da kavramın

79 Karatani *Mektuplar* metnini referans olarak filozof-kral fikrinin Pythagoras ile bağlantılı olduğunu tespit eder.

80 Plato, *Phaedrus and The Seventh and Eight Letters*. çeviren William Hamilton, London: Penguin Books, 1973, 336d, 128. Nitekim Dušanić, Platon'un *Yasalar*'ın ilk kitabında izonomik politik rejimleri, federatif politik rejimler olarak sunmuş olduğuna da işaret ediyor. Slobodan Dušanić, "Plato's Projects For A Confederate Sicily and the Constitutional Patterns in the Third Book of the "Laws". Aevum, no 84 (2010): 63 Aristoteles *Politika*'nın II.kitabında (Aristoteles., *Politika*, çeviren Özgüç Orhan, İstanbul: Pinhan, 2021, 1261a 18-33, 195-196), Platon'u bu açıdan eleştirir. Aristoteles, geometrik izonomi ilkesinin, çeşitli sosyal organizasyonların, örneğin federal ve şehir benzeri yapıların sorunlarına ortak bir şekilde uygulanamayacağını savunur (Dušanić, Plato's Projects, 64). Dušanić Aristoteles ve Platon arasındaki bu tartışmayı, Platon'un federal Arkadia'da izonomi ilkesini uygulama isteğiyle, Aristoteles'in buna karşı çıkması üzerinden okuyor. Öyleyse, izonomi tartışması Aristoteles ve Platon'un üzeri silinmesi veya tarihsel kayıtlardan çıkıp gitmesi için uğraştıkları bir yönetim biçimi değildir; aksine, kurumsal-politik bir tartışmaya konu olmuş bir kavramdır.

81 a.g.e., 63.

82 Kroton'da buldukları dönemde, toprak sahibi aristokratların elinden yönetimi alıp metal para bastıkları ve meta üretimini hızlandırdıkları öne sürülmektedir. Bu bakımdan Kroton'u bir tür aristokrasiyle yönetmiş olma ihtimalleri üzerinde de durulmalıdır. (Thomson, Eski Yunan, 223)

tercümesine ilişkindir. Karatani'nin izonomiyle ilgili kayda değer bir fikri ise şudur: Karatani, Sokrates'in halk meydanında görünen bir figür olduğunu belirtirken, demokrasinin mecliste, izonominin ise agorada mevcut olduğuna işaret eder. Ayrıca Atina'da izonominin söz konusu olabileceği tek yerin de agora olduğunu söyler. Karatani'nin izonomiyi ve Atina'yı bir arada düşünebildiği tek şey de Sokrates'in konumu üzerinden ulaştığı bu tespittir.⁸³ Öte yandan bu tespit bize izonominin, yurttaşların bir araya gelip kolektif eylemde bulunması, dolayısıyla bir iş birliği olması ihtimalini düşündürmelidir. Eğer bu doğruysa izonomi, *polis*'te gerçekleşmesi beklenen bir eşitlik ve özgürlük fikri olabilir.⁸⁴ İzonomi kavramının, en kolay yoldan “*eunomia*” kavramı sayesinde anlaşılabilceğine dair bir perspektif de söz konusudur.⁸⁵ Bu perspektiften izonomi kavramını anlamayı deneyelim. Sonrasında, buradan elde edebileceğimiz sonuçları, *Devlet* diyalogundaki demokrasi tartışması açısından ele alalım.

Gerçekleştirdiği reformlar yoluyla, Atina demokrasisinin kurulmasına giden yolu açtığı kabul edilen Solon, bu demokrasiyi sağlamış olan M.Ö. 6. yüzyıldaki politik reformlarını, *eunomia* ve *dysnomia* olmak üzere iki ilke üzerinden açıklar. Kendi reformlarının asıl hedefi olduğunu belirttiği *eunomia*, yasa etrafında biçimlenmiş bir iyi düzene; *dysnomia* ise Solon'un kendi yasalarından önceki Atina'nın durumu için kullandığı bir kavram olup, yasadışıya ve kötü düzene gönderme yapar. Yasa yapma etkinliğini kendi şiiirinde teorik boyuta taşıyan Solon, adalet koşullarını yaratma yönteminin, yasama yetkisi aracılığıyla (*kratei nomou*) güç (*bia*) ve adaleti (*dike*) birleştirmekten geçtiğini belirtmiş; bu yasaların hem yoksulları (*kakou*) hem de elitleri (*agathos*) eşitlik standardı altında bir araya getirmeyi amaçladığını söylemiştir.⁸⁶ Solon'un tanıttığı bu yeni rejim, yurttaşlardan adalet koşullarını sürdürmeleri için etkin bir yurttaşlık sürdürmelerini talep etmektedir. Soloncu *eunomia* fikri, şehri organize bir bütün, bir kozmos olarak görmeyi esas almaktadır.⁸⁷ Tüm parçaların yerinde olduğu, Platoncu iş bölümü ilkesi gibi, her bir kişinin kendi erdemine göre gücü paylaştığı bir şehir düzeni fikrine dayanır. İzonomi ise her ne kadar iyi veya kötü gibi ahlâkî bir içeriğe işaret etmese bile, yine de tıpkı *eunomia* gibi özel ve kamusal ilgilerin uyumlu olduğu bir güçler dengesine ilişkindir. Fakat *eunomia*'da bu denge hiyerarşikken, izonomide stabil ve eşit dağıtılmıştır.⁸⁸ *Eunomia* kavramı, basit anlamıyla “iyi” anlamındaki “*eu*” ile “yasa” anlamındaki “*nomos*”un bir birleşiminden oluşmaz; bu yüzden “iyi yasa” manasına gelmez.⁸⁹ İşaret ettiği anlam, öncelikli olarak, bir topluluk içerisindeki yurttaşların davranışlarına ilişkindir ve yurttaşların yasaya itaat ettiği bir devletin durumunu tanımlar. *Eunomia* kavramıyla Aristoteles'in *Politika*'sında da yukarıda bahsettiğimiz anlamında karşılaşırız:

83 Karatani, İzonomi, 160.

84 Kreider, Isonomia: The Greek Idea, 24.

85 Lombardini, Isonomia, 395.

86 Gagarin ve Cohen, *The Cambridge Companion to Ancient Greek Law*, 402.

87 Lombardini, Isonomia, 395.

88 a. g. e., 395-399. *Eunomia* ilkesi, demokratik olmayan Sparta'da pratiğe dökülmüştür. a. g. e., 397. Herodotos., *Tarih*. Çev. M. Ökmen, İş Bankası, İstanbul, 2021, 1.65.6., 36-37. Yine Thucydides de Sparta'nın uzun süre devam eden bir *stasis* döneminin ardından, MÖ 5. yüzyıl boyunca şiddetli yasalara maruz kalmadan iyi bir yasalar sistemiyle (*eunomia*) yönetildiğini bildirir. Thucydides, Peloponessian War, 1.18, 31-32.

89 Andrewes, «Eunomia.» *The Classical Quarterly* (Cambridge University Press) no 32 (1938): 89.

Fakat yasalar, iyi konulmuş olsalar bile, uyulmadığında iyi yönetim var olamaz. İyi yönetimi, bu nedenle, konmuş yasalara uyulduğunda bir şekilde, uyulan yasaların iyi konmuş olması durumunda başka bir şekilde anlamalıyız; zira kötü konmuş yasalara bile uyulabilir. Bu (yani iyi konmuş yasalara uyulması) iki şekilde olabilir: İnsanlar, kendileri için mümkün olan en iyi yasalara (*eunomia*) ya da mutlak olarak en kötü yasalara uyabilir.⁹⁰

Esasen *eunomia* kavramı, toplumsal düzeni yasadışıktan ve şiddetten korumak için bir güvence anlamı taşır.⁹¹ Atina demokrasisi ise, bu *eunomia* ilkesinin bir reddi gibi görünmektedir. Zira Ksenophon'un *Atinalıların Anayasası'ndaki* ifadeleri dikkate alınır; *demos* düzenli bir şehirde yaşarken köleleşmek istemez ve hem özgür olmak hem de yönetmek ister. Kötü düzeni ise umursamaz.⁹² *Devlet* diyaloguna baktığımız zaman; Platon'un demokrasiden hoşnutsuzluğunun da yine bu düzen yoksunluğundan kaynaklandığını görürüz.⁹³ İdealar Teorisi'ni ve rejimlerin çöküşünü, dolayısıyla kötü yönetim biçimlerini ele aldığı Sekizinci Kitap'ta, bu biçim yoksunluğunu ve düzensizliğini, demokratik yönetim biçiminin sorunu olarak gördüğü özellikle belirgindir. Tıpkı Yedinci Kitap'ta Mağara Alegorisi'nde ortaya konduğu gibi, Sekizinci Kitap'ta da esasen epistemolojik olan bir tartışma, İdealar Teorisi üzerinden politik bir çerçevede düşünülebilir. Bu bakımdan demokrasi tartışması, demokrasinin özgürlük ve eşitsizlik ısrarındaki, biçimsiz bir rejim olması sorununa, epistemolojik ifadesiyle de *eidōs*'tan, yani biçimden ve düzenden yoksun olması probleminde odaklanır.⁹⁴ Bununla birlikte, Karatani'nin kritik bir tarih olarak ileri sürdüğü MÖ 5. yüzyılın toplumsal ve politik koşullarını da göz önünde bulundurmakta yarar vardır. MÖ 5. yüzyıl, Yunan dünyasında toplumsal ve politik olaylar ile tarımsal, ticari, dolayısıyla ekonomik ve politik yönleriyle birlikte Yunan dünyasında ve kültüründe bir dönüm noktası olarak karşımıza çıkar. Bu tarih, aynı zamanda Yunan edebiyatında, Antik Yunan toplumunun ahlaki krizinin ve bir çeşit anomi durumunun betimlendiği bir dönemi işaret etmektedir.⁹⁵ Burada anominin genel anlamıyla bir "yasasızlıktan" daha geniş boyutlarda, yasadışı ve topluma aykırı davranan bir bireyin davranışını tanımladığını düşünmemiz gerekir.

Nitekim Karatani de Platon'un *Devlet*'te ele aldığı anlamda demokrasinin temel sorunlarından birinin, "aşırı özgürlük" ortaya çıkarması olduğuna gönderme yapar. Epistemolojik-politik birlikteliği göz önünde bulundurunca Karatani bu tespiti özelinde haklıdır. Bu haklılığı gerekçelendirmeye çalışalım: *Eidos*, Platon için, duyularımızla algılanan dünyayı neyin ayırdığını

90 Aristoteles, Politika, 1294a, 347.

91 Andrewes, Eunomia, 89.

92 Xenophon. 2008. The Old Oligarch and the Athenian Constitution. Çeviren J.L. Marr ve P.J. Rhodes. Oxford: Aris&Phillips, 1.8, 39.

93 Benzer biçimde, Sokrates'in başlangıçtaki siyasi bağlılığının da iyi düzenlenmiş bir polis vizyonu ile ilişkili olabileceği, hatta Sokratik felsefeyi ortaya çıkaran sebeplerden birinin bu siyasi perspektif olduğu öne sürülmüştür. Sokrates'in politik "partizanlığının", onun felsefi arayışına ivme kazandırdığı ve entelektüel enerjisini artırmasına sebep olarak Sokratik felsefeye bir biçim verdiği ve tutarlılık kattığı düşünülmüştür. Wood, Neal. "Socrates as Political Partisan." *Canadian Journal of Political Science / Revue Canadienne de Science Politique* 7, no. 1 (1974), 6.

94 Arlene Saxonhouse, "Democracy, Equality, and Eide: A Radical View from Book 8 of Plato's Republic", The American Political Science Review, no 92 (1998): 273.

95 Orrù, Anomie and Social Theory in Ancient Greece, 4.

ve birleştirdiğini, dolayısıyla dünyayı bilmemizi sağlar; belirsizlikler içinde bir dünyayla karşı karşıya kalmamak için ihtiyaç duyulan şeydir. Demokrasi ise özgürlükle kurduğu ilişkisi içerisinde *eidōs*'un reddini mecbur kılar.⁹⁶ Demokrasi başlangıçta görünüşü bakımından oldukça güzel bir rejim gibidir. Fakat düzenden mahrumdur.⁹⁷

Sekizinci Kitap'ta, 561e'de Platon'un, demokrasinin bir düzensizlik rejimi olması sorununa değinirken, bunu tam da izonomiyle bağlantılı olarak sunması dikkat çekicidir. Burada öncelikle demokratik insan uzunca tarif edilir; bu tip bir insan "kendini düzene sokmayan, kendisi için neyin iyi, neyin kötü olduğunu ayırt edemeyen ve ölçülü olmayan" biridir. Adeimantos Sokrates'in bu tanımı üzerine, demokratik insanı "izonomik" bir insan olarak tanımlar; Sokrates ise bu izonomik insanı, demokratik insanın yanına koyabileceğimizi belirtir: "Eşitlik adamının yaşayışını (*βίον ἰσονομικὸν τήνος ἀνδρός*) çok iyi anlattın doğrusu."⁹⁸ Yine 563b'de Sokrates, demokrasiyi yıkan en temel unsur olarak açıkladığı özgürlüğün yaşlılar ve gençler arasında da bazı bozukluklara neden olacağını anlatırken izonomi sözcüğüyle karşılaşıyoruz:

Ama dostum, özgürlük düzeninin en aşırı gittiği taraf, satın alınmış kadın erkek kölelerin, kendilerini satın alanlar kadar hür olmasıdır. Bir şeyi daha unuttuyordum az kalsın: Kadınlarla erkekler arasında eşitlik (*ἰσονομία*) ve özgürlük bir hayli ileri gider.⁹⁹

Bu pasajlardan çıkarılacak ilk sonuç, Platon'un demokrasi nefretinin aynı zamanda bir izonomi nefretiyle paralel olduğu mudur? En azından *Mektuplar*'da federatif devlet modeli için izonomi ilkesi düşünmüş bir Platon göz önüne alınırsa, bu hızlı bir cevap olacaktır. Aslında sorun, daha önce iddia ettiğimiz üzere, demokrasinin izonomiyle yakın ilişkili olması ve birkaç anlamda kullanılabilir olmasıdır. Alıntılıdığımız pasaja bakılırsa, Platon burada demokrasiyi izonomiyle keşişiminde düşünmüştür. Nitekim izonomi yalnızca İyonya'ya özgü değildir, Atina toplumunda da izonomiden söz edilebilir. Çünkü izonomi, agorada da gerçekleştirilmekte; yurttaşların kamusal olarak kolektif katılımı anlamına da gelebilmektedir. Ayrıca Platon Atina demokrasinden bahsederken izonomi kavramını kullanmakta olduğuna göre, izonominin sadece İyonya'da gerçekleşmiş olduğuna dair bir delilimiz mevcut değildir. Platon'un Atina demokrasisinde olmadığını düşündüğü şey, izonomiden ziyade *eunomia* ilkesidir. Nitekim Platon'un yanı sıra, izonomi kavramını en fazla kullanmış figürlerden biri olan Herodotos'un da "*Tarih*" kitabında demokrasiyle izonomiyi yer yer ayırt ederek çoğu zaman ise eş anlamlı kullandığı görülmektedir. III. Kitap'ta Persli Otanes şöyle söyler:

Buna karşılık halk idaresi, en başta adı güzel, İsonomi (*ἰσονομίην*), yasalar karşısında eşitlik. İkincisi hükümdarın aşırılıkları bunda yok; yöneticiler kura

96 Saxonhouse, *Democracy, Equality, and Eidē*, 279.

97 "Çünkü, özgürlük olduğu için bütün düzenler vardır burada. (...) Bir düzen panayıdır demokrasi, beğen beğendiğini al." Platon, *Devlet*, 557d, 285.

98 a.g.e., 562a, 291. "That is perfect description," he said, "of a devotee of equality (*ἰσονομικόν*)."⁹⁸ (Plato, *Republic Books VI-X*, çeviren Paul Shorey, Cambridge: Harvard University Press Loeb Classical Editions, 1942, 562a, 303).

99 a.g.e., 563b, 293. "And I almost forgot to mention the spirit of freedom and equal (*ἰσονομία*) rights in the relation of men to women and women to men." Plato, *Republic*, 563b, 309.

ile seçilirler; yöneticiler sorumluluk taşırlar; her karar kamuya dayanır. Benim önerim bu, bu monarşiyi bırakalım, halk yönetimine geçelim; zira her iyilik halk yığınlarındadır.¹⁰⁰

Burada ifade edilen; yöneticilerin kura ile seçilmesi, sorumluluk taşıması ve kararların kamuya dayanması gibi özellikler, demokratik bir yönetim modeliyle de uyum içindedir.¹⁰¹ Herodotos'un Pers sarayında geçen bir tartışma olarak betimlediği ve Otanés'in konuşması üzerinden aktardığı bu olayda Otanes, esasen demokrasi kavramından söz eder gibi gözükür. Ancak demokrasi kavramı, Yunan politik düşüncesi açısından değer-yüklü bir sözcük olagelmıştır. Kavramın etimolojisine bakıldığında *demôs* sözcüğü, yalnızca sosyal ve ekonomik açıdan elit bir azınlığı işaret etmez; aynı zamanda bir bütün olarak yurttaşları, özellikle ve çoğunlukla yoksulları ve ayrıcalıksız sınıfları tanımlar. İktidar üzerinde etkin bir hakimiyet duygusu taşıyan *kratos* ile birleştiğinde *demôkratia*, gerici bir Yunan anti-demokrat için neredeyse Leninist proletarya diktatörlüğüne dahi gönderme yapar gibi gözükür.¹⁰² Bu sebeple Otanes, bu denli olumsuz değer-yüklü olmayan, aksine olumlu bir çağrışımı bulunan ve eşitliği esas alan tüm bir politik programı tek kelimedede özetleyebilecek "izonomi" kavramını kullanmıştır. Olumlu anlamıyla izonomi kavramının, MÖ 508-507 yıllarında tarihlenen, Atina'daki politik devrimle alenen ilişkilendirilen bir slogan olduğu ileri sürülmektedir.¹⁰³

Herodotos'un izonomi kelimesini *Tarih* kitabı boyunca kullandığı pasajlarda; "*es mesôn*" ifadesinin de kullanılması dikkat çeker. "Ortaya" olarak tercüme edilebilecek bu ifadenin, "kamuya" ya da "kamusal alana" gönderme yapıyor olması mümkündür. Çünkü bu pasajlarda ifadenin kullanımı, bireyin veya grubun düzenli kontrolünden azade olan, hangi sınıfa dahil bulunduğu fark etmeksizin eşit katılım sağlayan bir alana gönderme yapmaktadır.¹⁰⁴ Bu Karatani'nin de belirttiği gibi, izonominin agorada, dolayısıyla kamusal alanda gerçekleşebilen bir ilke olması fikriyle uyumludur. Fakat Platon'un demokrasiyle temel derdinin, izonominin ortaya çıkardığı bir "yönetmenin olmaması" veya "kamuya yönelik, iş birliği içerisinde eylemde bulunma" durumunun önüne geçmekten çok, düzen eksikliğinin ve ayırt edilemezliğin önüne geçmek olduğunu söylememiz mümkündür. Bu bakımdan temel hoşnutsuzluk, kimin yöneteceğine doğru biçimde karar verememeye ilişkin gibi görünür. İster kamusal ister özel alanda olsun, demokraside düzenin veya *eidôs*'un olmaması durumunda; yöneten-yönetilen ayrımı belirsizleşir, şehirlî yurttaş yabancıdan ayırt edilemez. Dolayısıyla kamusal alanda kimin belirgin olacağını yanında, özel alanda da ayrımların ortadan kalktığı bir zemine geçiş yapılmış olur. Yine Sekizinci Kitap'ta Platon, bu meseleyi baba-oğul ilişkisi, yabancı-yerli ilişkisi bakımından ele alır.¹⁰⁵ Bu

100 Herodotos, *Tarih*, çeviren Muntekim Ökmen, İstanbul: İş Bankası, 2021, 3. 80., 254. Otanes yine III. kitapta "ne emir vermek ne emir almak istiyorum" derken de "*ισονομίην*" ifadesi kullanılır. a. g. e., 3. 83., 256. İzonomiye atfedilen "yönetmenin olmayışı" anlamı, Herodotos'taki bu pasajdan ilham almış gibi duruyor.

101 Lombardini, *Isonomia*, 408.

102 Cartledge, *Ancient Greek*, 74.

103 a.g.e., 74.

104 Herodotos'un "*Tarih*" kitabında 3. 62. 1'de ve 6. 130. 1'de *es mesôn*'un örneklerini görürüz. Herodotos, *Tarih*, 3.62.1, 243. ve 6.130.1, 501.

105 Platon, *Devlet*, 563a, 293.

bakımdan Platon demokrasiye izonomiyle ilişkili bir anlamda kullandığı zaman, bunları filozof-kral fikriyle karşıtlığından ziyade *eunomia* ilkesiyle karşıtlığı bakımından değerlendiriyor olabilir.

Öyleyse Platon’un demokrasiye duyduğu hoşnutsuzluğun ve kaygının sebebi sadece, bu rejimin, hocası Sokrates’i idam ettiren rejim olması değildir. Platon’un bu hoşnutsuzluğu, ancak epistemolojik-politik bir perspektifte düşünülürse anlamlı olabilir. Yukarıda belirttiğimiz gibi, Karatani Platon’un epistemolojisini, dolayısıyla İdealar Teorisi’ni, Sokrates’ten ayırır. Nitekim bunun oldukça önemli bir hamle olduğunu da söylemiştik. Zira Karatani böylece, Platon’un *Devlet*’te demokrasiye ilişkin sunduğu resimde, epistemolojinin politik rolünü tartışma olanağımızı da elimizden alır. Daha doğrusu Platon’un filozof-kral fikrine Pythagoras’tan esinle ulaşıp ulaşmadığı sorusuna cevap vermemiz açısından böylesi bir tartışmayı anlamsız ve gereksiz kılar. Bu noktadan sonra epistemolojinin politik rolü kabul edilse dahi, bu epistemolojiden çıkan tek sonucun filozof-kral fikri olduğu yanılığına sebep olur. Zaten filozof-kral fikri de Pythagoras’la ilişkilendirilmiştir.

Öte yandan Platon’un filozof-kral fikri eşitlik ekseninde despotluğa yönelirken, Sokrates’in izonomisi eşitlik ekseninde özgürlüğe yönelmektedir.¹⁰⁶ Platon, daha önce izah ettiğimiz üzere, Karatani’nin iddiasına göre, hocası Sokrates’in temsil ettiği izonominin tam da tersi bir yönetim biçimi fikrini ortaya koymuştur. Bu da Karatani’nin sunduğu tabloda, Platon’un genel itibarıyla izonomiye de karşı olduğunu veya kuşku duyduğunu düşündürür. Buna cevap verebilmemiz için *eidōs* ve düzen tartışmamıza geri dönmeliyiz. Öncelikle, Platon için birbiriyle çelişen şeylerin özgürlük ve eşitlik olduğu sonucuna bu kadar hızlı bir şematizm üzerinden ikna olmak yerine, temkinli davranmalıyız. Demokratik rejimin sorununun *eidōs*’un/formun/biçimin bulanıklaşması, dolayısıyla eşit şeylerin ve eşit olmayan şeylerin birbirinden ayırt edilememesi olduğu düşünülürse; özgürlükle esas çelişen şeyin bu düzen veya biçim olduğu da söylenebilir. Bu bakımdan Sekizinci Kitap’ta Platon’un bize betimlediği şey, *eidōs*, yani düzen olmaksızın bir şehrin ve o şehirde yaşayanların tehdit edici bir portresidir.¹⁰⁷ Filozof-kralı bir tirandan farklı kılan da budur: Filozof-kral, formu en yüksek düzeyde kavrayan kişi olarak, eşitliği herkese dağıtabilecek kişidir. Eşitliğin kendisine karşı değil, eşitler arasında ayırım yapamama durumuna karşı Platon’un ulaştığı çözümdür. Nitekim İkinci Kitap’ta ortaya konan, her bir kişinin kendi doğasına uygun olan işi yapması ilkesi de adil şehrin kurulmasına bağlı olduğu oranda, yine bu düzen kaygısıyla ilgili gibi görünür. Herkesin birçok şeyi yaptığı ve kimsenin kalıcı olan tek bir işi yapmadığı demokratik rejimde, düzen kavramı bulanık ve belirsizdir.¹⁰⁸ Dolayısıyla filozof-kral fikri, Platon’un “çok sayıda yaşam tarzıyla dolu olan”¹⁰⁹, zevklerin birbirinden ayırt edilemediği¹¹⁰ demokratik rejimin, biçimden ve düzenden mahrum olduğu için radikal bir eşitlik yaratması sorununa bulduğu çözümdür. Bu yönüyle Platon’un demokrasiye dair kaygısı; yasa önünde eşitlik, yurttaşların kamusal olarak eylemde bulunması, hükmetmenin olmayışı veya politik

106 Karatani’nin “eşitlik ekseninde özgürlük eksenine” şeması dikkate alındığı zaman. Karatani, *İzonomi*, 175.

107 Saxonhouse, *Democracy, Equality, and Eudē*, 281.

108 a.g.e., 279.

109 Platon., *Devlet*, 561d, 291.

110 a.g.e., 561b, 290.

rejime dair bir ilke gibi birçok anlamdaki izonomiyle karşıtlığından ziyade, radikal bir eşitlik ve biçim eksikliği ortaya çıkarması bakımından birbirine eş tuttuğu izonomiden ve demokrasiden kaynaklanır. Platon'un demokrasiye dair huzursuzluğu, izonominin demokrasiye götüren bir yol olmasından çok, demokrasinin Solon'dan miras kalan *eunomia* ilkesiyle, yani bir iyi düzen vizyonu ile karşıtlığından kaynaklanmaktadır. Zira Platon için izonomi ve demokrasi arasında, Karatani'nin iddia ettiği anlamıyla keskin bir ayrım yoktur; Platon için izonomi, demokrasiye ilişkin, Antik Yunan siyasal yaşamında yer almış bir ilkedir.

Sonuç

Karatani kendi mübadele tarzları teorisi açısından D tipi mübadeleye karşılık gelen izonominin pratiğe döküldüğünü tespit ettiği, M.Ö. 5.-6. yüzyıllardaki İyonya'yı incelemiştir. Ancak bu incelemesinde, kritik bir dönem olduğunu bildirdiği bu tarihlerdeki dramatik dönüşümlere odaklanarak, spekülasyona varma riski barındıran, tarihsel açıdan varsayımsal ve sınırlarda duran bir İyonya portresi ile Atina-İyonya mukayesesi ortaya koymuştur. Bu spekülasyonlardan biri, Platon'un filozof-kral fikrini Pythagoras'tan edindiğine ilişkindir. Karatani bu sonuca varabilmek için, kesin bir sonuçtan mahrum olan "tarihsel Sokrates" meselesi gibi bir fikri dayanak almış; Platon'un epistemolojisinin kaynağında Sokrates'in değil, Pythagoras'ın bulunduğunu öne sürmüştür. Atina demokrasisi ve İyonya izonomisi arasında yaptığı keskin ayrıma benzer biçimde, Platon ve Sokrates arasında da keskin bir ayrım yaratmıştır. Böylece Platon'un demokrasiye dair fikirlerinin, epistemolojik-politik bir çerçevede tartışılmasının Sokrates'le bağlantılı olup olmadığını düşünmemiz için gerekli zemini elimizden almıştır. Çünkü bu durumda, Platon'un İdealar Teorisi de filozof-kral fikri de Pythagoras'tan ilhamla ortaya çıkmıştır. Oysa *Devlet* diyalogunda Platon, izonomiyi demokrasiyle aynı anlamda kullanmaktadır. Nitekim bu Platon'a özel bir durum değildir; birçok Antik Yunan metninde izonominin bu çok anlamlılığı karşımıza çıkmaktadır. Platon *Devlet* diyalogunda izonomiyi demokrasiyle eş anlamlı kullanırken olumsuz fikirler ortaya koysa bile, aynı Platon'un başka metinlerinde izonomiyi federal bir devlet modeli olarak önerdiği görülmektedir. Dolayısıyla Platon'un, demokrasiden kaygı duyduğu gibi izonomiden de kaygı duyduğu söylenemez. Ancak bu kavramın çok anlamlı bir kavram olduğu söylenebilir. Tarihsel kayıtları bir yana koyup *Devlet* diyaloguna döndüğümüzde, Platon'un demokrasiye dair esas endişesinin, bir düzen yoksunluğu olduğu görülür. Bu durumda tıpkı izonomi gibi, Antik Yunan'da rastladığımız bir başka ilke olan *eunomia* ilkesi üzerinden de bir okuma yapılabilir hale geliriz.

Öte yandan izonomi, aristokratik bir fikir değildir. Çünkü soylular her ne kadar zaman zaman tiranlara karşı halkla ortak hareket etseler de, amaçları izonominin getirdiği eşitliğe yönelik bir ilerleme gerçekleştirmek değildir. Bunun için Antik Yunan'da eşitlik talebinin ortaya çıkış biçimini hatırlamakta fayda vardır. Eşitlik talebi Yunan toplumunda ilk olarak, tiranlığın gücünü ortaya koymasından da önce, kalıtsal haklarla yönetimin tekeline elinde tutmak isteyenlere karşı yükseltilmiştir. Halk, hak mücadelesinde, soylulara karşı yasada eşit bir pay almaksızın yasal baskıdan kurtulamayacağını fark etmiştir. Daha sonrasında tiranlıkla karşılaşan halk, hukukun üstünlüğüne dayanmayan eşitlik vadinin ne kadar boş olduğunu, ancak ve ancak eşitliğin elde

edilmesinin hukukun üstünlüğünü güvence altına alabileceğini keşfetmiştir. Tiran, soyluların yasal gücünü kırma sözü vererek halkın desteğini kazanabilirken, halk bu vadin ve bir tiranın yasadışı yönetimi altında eşitlik umudunun tek yolunun, devlet kontrolünde, tüm yurttaşların eşit payını genişletmek ve hükümeti yönetilenlere eşit kılmak olduğunu acı deneyimlerle görmüştür. İzonomi tam da bu geçmiş deneyimlerden alınan dersin bir sloganda kristalize olmuş hali gibi gözükmektedir.¹¹¹ İzonomi zamanla daha kesin bir ifade gibi gözükken demokrasiyle yer değiştirdiğinde, yine de demokrasinin en gözde sloganı olarak kalmıştır. Vlastos, izonominin bu açıdan en büyük başarısının, Yunan aklının öngörebileceği en yüksek sınırlara kadar eşitlik anlayışını ifade ediyor olmasına bağlamaktadır. Bu bakımdan izonomi, demokrasiye meydan okumak anlamına değil, tam da onu desteklemek anlamına gelmektedir.¹¹² İzonomi eşit söz hakkı (*isegoria*), yasaların oluşturulmasında ve yönetimde eşit güç (*isokratia*) gibi, biri olmaksızın diğersinin de olması mümkün gözükmeyen ve demokrasiye ait olan ilkelerden birisidir. Dolayısıyla izonomi, politik gücün eşit bir biçimde dağıtılmasına gönderme yapan, demokrasiyle ilişkili bir ilke olup, Karatani'nin bu modele yalnızca İyonya'da rastlamış olduğumuz şeklindeki okuması, Atina demokrasisi üzerine yazılmış birçok Antik Yunan kaynağı ışığında da düşünülecek olursak spekülatifdir. Aynı zamanda Karatani'nin okumasında demokrasi ve izonomi, değer-yüklü birer kavram olarak ele alınmaktadır. Bu bakımdan da Karatani'nin yaptığı okumanın bir çeşit doğrulama yanlılığını ortaya çıkardığını söylememiz gerekir.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The author has no conflict of interest to declare.

Grant Support: The author declared that this study has received no financial support.

Kaynaklar / References

- Andrewes, A. 1938. «Eunomia.» *The Classical Quarterly* (Cambridge University Press) (32): 89-102.
- Arendt, Hannah. *Devrim Üzerine*. Çeviren Onur Eylül Kara. İstanbul: İletişim, 2012.
- Aristoteles. *Politika*. Çeviren Özgüç Orhan. İstanbul: Pinhan, 2021.
- Cartledge, Paul. *Ancient Greek Political Thought in Practice: Key Themes in Ancient History*. New York: Cambridge University Press, 2009.
- Cartledge, Paul, Paul Millett, ve Sitta von Reden. *Kosmos: Essays in Order, Conflict and Community in Classical Athens*. New York: Cambridge University Press, 1998.
- Dušančić, Slobodan. 2010. "Plato's Projects For A Confederate Sicily and the Constitutional Patterns in the Third Book of the "Laws"." *Aevum*, April.
- Euripides, *Suppliants*, çeviren E. P. Coleridge, Adelaide: The University of Adelaide Press, 2014.
- Eren, Kenan. 2019 "Arkaik Dönem Miletos Kutsal Alanlarında Bulunmuş Sunu Nesnelere Üzerine Değerlendirmeler", MSGSÜ Sosyal Bilimler Dergisi, No 19: 72-84.

111 Vlastos, Isonomia, 366.

112 a.g.e., 365.

- Foucault, Michel. *Hakikat Cesareti: Kendinin ve Başkalarının Yönetimi II*. Çeviren Adem Beyaz. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2018.
- Foucault, Michel. *Söylem ve Hakikat*, Çeviren Kerem Eksen ve Murat Erşen. İstanbul: Ayrıntı, 2021
- Gagarin, Michael, ve David Cohen. *The Cambridge Companion to Ancient Greek Law*. New York: Cambridge University Press, 2015.
- Güven, Özgüç. 2021."Politik Bir Kent Olarak Miletos ve Felsefenin Ortaya Çıkışı." *Felsefede Kent ve Kent Hakkı* içinde, 63-94. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınevi.
- BIBLIOGRAPHY Hansen, Mogens Herman, ve Thomas Heine Nielsen. *An Inventory of Archaic and Classical Poleis*. New York: Oxford University Press, 2004.
- Herodotos. *Tarih*. Çeviren Müntekim Ökmen. İstanbul: İş Bankası, 2021.
- BIBLIOGRAPHY Herodotos. *Ancient Empires of the East: Herodotus I-III*. Düzenleyen: Archibald Henry Sayce. New York: Cambridge University Press, 2010.
- Hornblower, Simon, and Antony Spawforth. *The Oxford Classical Dictionary*. New York: Oxford University Press, 1999.
- Karatani, Kojin. *Dünya Tarihinin Yapısı*. Çeviren Ali Karatay. İstanbul: Metis, 2017.
- . *İzonomi ve Felsefenin Kökenleri*. Çeviren Ahmet Nüvit Bingöl. İstanbul: Metis, 2019.
- . *Transkriptik: Kant ve Marx Üzerine*. Çeviren Erkal Ünal. İstanbul: Metis, 2017.
- Kreider, David. *Isonomia: The Greek idea of freedom*. Master's Thesis, The University of Montana, Graduate Student Theses, Dissertations, & Professional Papers, 1973.
- Lombardini, John. 2013 "Isonomia and the Public Sphere in Democratic Athens." *History of Political Thought*: 393-420.
- Orrù, Marco. 1985. «Anomie and Social Theory in Ancient Greece.» *European Journal of Sociology* (Cambridge University Press) (26): 3-28.
- Plato. *Phaedrus and The Seventh and Eight Letters*. Translated by Walter Hamilton. London: Penguin Books, 1973.
- . *Republic II*. Çeviren Paul Shorey. Cambridge: Harvard University Press Loeb Classical Editions, 1942.
- Platon. *Devlet*. Çeviren Sabahattin Eyüboğlu- M. Ali Cimcoz. İstanbul: İş Bankası, 2016.
- Platon. *Sokrates'in Savunması, Euthyphron, Apologia, Kriton, Phaidon*. Çeviren Ari Çokona. İstanbul: İş Bankası, 2019.
- Saxonhouse, Arlene W. 1998. «Democracy, Equality, and Eidè: A Radical View from Book 8 of Plato's Republic.» *The American Political Science Review*: 273-283.
- Thomson, George. *Aiskhylos ve Atina: Tragedyanın Kökeni*. Çeviren Mehmet H. Doğan. İstanbul: Yordam, 2021.
- . *Eski Yunan Toplumunu Üstüne İncelemeler 2: İlk Filozoflar*. Çeviren Mehmet H. Doğan. İstanbul: Yordam, 2021.
- Thucydides, Peloponessian War: Books I and II. Çeviren Charles Foster Smith, Cambridge: Loeb Classical Library, 1919.
- Thucydides, Peloponessian War: Books III and IV. Çeviren Charles Foster Smith, Cambridge: Loeb Classical Library, 1958.
- Thucydides. *Peloponnesos Savaşları*. Çeviren Furkan Akderin. İstanbul: Belge, 2019.
- Xenophon. *The Old Oligarch and the Athenian Constitution*. Çeviren J.L. Marr ve P.J. Rhodes. Oxford: Aris&Phillips, 2008.
- Vlastos, Gregory. 1953. «Isonomia.» *The American Journal of Philology* (The Johns Hopkins University Press) 337-366.
- Vlastos, Gregory. "The Historical Socrates and Athenian Democracy." *Political Theory* 11, no. 4 (1983):

495–516.

Wood, Ellen Meiksins, and Neal Wood. "Socrates and Democracy: A Reply to Gregory Vlastos." *Political Theory* 14, no. 1 (1986): 55–82.

Wood, Neal. "Socrates as Political Partisan." *Canadian Journal of Political Science / Revue Canadienne de Science Politique* 7, no. 1 (1974): 3–31.

Elektronik Kaynaklar:

Perseus Digital Library, Henry George Liddell, Robert Scott, *An Intermediate Greek-English Lexicon*, [http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus%3Atext%3A1999.04.0058%3Aentry%3Di\)sonomi%2Fa](http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus%3Atext%3A1999.04.0058%3Aentry%3Di)sonomi%2Fa), Erişim Tarihi: 25.03.2023.